

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN KAYGI VE
STRES DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Begüm Zülal TAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REKREASYON ANABİLİM DALI

Danışman
Prof.Dr.Metin ŞAHİN

KONYA – 2024

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Engel Kavramı ve Engel Türleri.....	2
1.2. Otizm Kavramı ve Tanımı	3
1.2.1. Otizm Çeşitleri.....	3
1.2.2. Dünya’da ve Ülkemizde Otizm.....	3
1.2.3. Otizm Belirtileri ve Tanıları.....	3
1.2.4. Otizm Nasıl Teşhis Edilir?	5
1.2.5. Otizmde Müdahale Teknikleri.....	6
1.2.6. Kök Hücre ile Otizm Hastalığı Tedavisi	7
1.2.7. Otizm ve Görülme Sıklığı ve nedenleri	8
1.2.8. Otizmlili Bireylerin Yaşadığı Sorunlar	9
1.3. Aile ve Otizm Algısı.....	11
1.3.1 Otizm Tanısının Ebeveynlere Etkisi: Aile Stresi	12
1.3.2. Otizm Tanısının Ebeveynlere Etkisi: Kaygı.....	14
2. GEREÇ VE YÖNTEM	15
2.1. Evren ve Örneklem Grubu.....	15
2.2. Araştırmada Kullanılan Form ve Ölçekler.....	15
2.2.1. Stresle Başa Çıkma Ölçeği (SBÇÖ)	15
2.2.2. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (DSKÖ)	15
2.3. İstatistiksel Analiz.....	16
3. BULGULAR	17
4. TARTIŞMA	27
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	34
6. KAYNAKLAR	39
7. EKLER	46
EK-A Anket Formları ve İzinler	46
Ölçek İzin	49
EK-B Turnitin Raporu.....	51
Ek C- Etik Kurul Raporu	56
8. ÖZGEÇMİŞ	57

ÖNSÖZ

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca engin bilgi hazinesiyle her zaman destekleyici ve anlayışlı yaklaşımlarıyla beni motive eden ön görüleriyle,sabırla,uyarılarıyla ve önerileriyle yolumu aydınlatan ve gerek akademik anlamda gerekse yaşamımda her zaman yanı başımda olup bana yol gösteren, güç veren ve her zaman kendime örnek aldığım kıymetli danışmanım Prof.Dr. Metin ŞAHİN hocama teşekkürü kendime bir borç bilirim.

Akademik araştırma ve yöntemler konusunda bana yardımcı olan, her sorduğum soruya cevap veren ve tecrübelerini benimle paylaşarak yardımcı olan Mehmet Ali ÜZGÜ 'ye teşekkür ederim.

Begüm Zülal TAN
Konya, 2024

SİMGELER VE KISALTMALAR

OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
OFDED	: Otizm Dernekleri Federasyonu
ÖRN	: ÖRNEK
MA	: Mantıksal Analiz
PD	: Pozitif Değerlendirme
PDA	: Profesyonel Destek Arama
PÇ	: Problem Çözme
ÇDA	: Çevre Desteği Arama
MA	: Mantıksal Analiz
PD	: Pozitif Değerlendirme
PDA	: Profesyonel Destek Arama
PÇ	: Problem Çözme
ÇDA	: Çevre Desteği Arama
ÖEHY	: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

ÖZET

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN KAYGI VE STRES DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Begüm Zülal TAN
Rekreasyon Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ / Konya-2024

Bu çalışma ile otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı ve stres düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın evrenini otistik çocukların ebeveynler oluştururken, örneklem grubunu Konya ili Çare Rehabilitasyon Merkezinde eğitim gören otistik bireylerden sorumlu 167 Kadın 83 erkek olmak üzere toplam 250 ebeveyn oluşturmuştur. Eğitim gören otistik bireylerin 30 kadın 220 erkek, % 50,8 3-6 yaş gurubu, %58,8'i orta düzeyde otizm seviyesine sahip, %82,8'i eğitim programı dışında eğitim alan, %%85,2'si otizm dışında sağlık sorunun bulunmayan ve %63,2'si orta düzeyde iletişime sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların sosyodemografik bilgilerinin elde edilmesinde araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu, stresle başa çıkma düzeylerinin belirlenmesinde Moos (1993) tarafından geliştirilen, Ballı ve Kılıç (2016) tarafında Türkçeye uyarlanan Stresle Başa Çıkma Ölçeği, Kaygı düzeylerinin belirlenmesinde ise Spilberger (1983) tarafından geliştirilen Türkçeye uyarlaması Öner ve Le Compte (1983) tarafından yapılan Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Araştırma grubunun Durumluk kaygı değerleri arasında cinsiyet, yakınlık, eğitim durumu, gelir düzeyi ve psikolojik destek alma faktörlerine bağlı olarak istatistiki bir değişim gözlenmezken, yaş faktörüne bağlı olarak 45 yaş ve üzeri ebeveynlerin 35-44 yaş grubu ebeveynlere nazaran durumluk kaygı değerlerinin istatistiki almadan daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$; tablo). Cinsiyet, Yaş, Yakınlık, Profesyonel destek alma, Eğitim, Gelir faktörlerine bağlı olarak stresle başa çıkma değerleri arasından istatistiki değişimler gözlenmiştir ($p<0.05$; tablo). Bu bulgular ışığında otistik çocuğa sahip olan ebeveynlerden kadınların kaygı ve stres düzeylerinin daha yüksek olduğu, bu durumun sosyokültürel yapı içinde kadınlara yüklenen rol ve statünün bu duruma neden olduğu söylenilebilir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, ebeveynlerde stres ve kaygı, Otizmlı çocuklar, Otizmin zorlukları

SUMMARY
REPUBLIC OF TURKEY
SELÇUK UNIVERSITY
HEALTH SCIENCES INSTITUTE

**INVESTIGATION OF ANXIETY AND STRESS LEVELS OF PARENTS OF
CHILDREN WITH AUTISM**

Department of Recreation

Begüm Zülal TAN
MASTER'S THESIS / Konya-2024

This study aims to examine the anxiety and stress levels of parents of children with autism. While the population of the research consists of parents of autistic children, the sample group consists of a total of 250 parents, 167 women and 83 men, who are responsible for autistic individuals studying at Çare Rehabilitation Center in Konya. Of the autistic individuals receiving training, 30 women and 220 men, 50.8% are in the 3-6 age group, 58.8% have a moderate level of autism, 82.8% receive training outside the training program, 85.2% It was determined that they had no health problems other than autism and 63.2% had moderate communication skills. The personal information form created by the researcher was used to obtain the sociodemographic information of the participants, the Coping with Stress Scale developed by Moos (1993) and adapted to Turkish by Ballı and Kılıç (2016) was used to determine the levels of coping with stress, and the Turkish adaptation developed by Spilberger (1983) was used to determine the anxiety levels. State and Trait Anxiety Inventory made by Öner and Le Compte (1983) was used. While no statistical change was observed in the state anxiety values of the research group depending on the factors of gender, proximity, educational status, income level and receiving psychological support, depending on the age factor, state anxiety values of parents aged 45 and over were higher than parents in the 35-44 age group. ($p < 0.05$; table). Statistical changes were observed among the stress coping values depending on the factors: Gender, Age, Proximity, Receiving Professional Support, Education, and Income ($p < 0.05$; table). In the light of these findings, it can be said that women who are parents of autistic children have higher levels of anxiety and stress, and this situation is caused by the role and status assigned to women in the sociocultural structure.

Keywords: Autism, stress and anxiety in parents, Children with autism, Challenges of autism

1. GİRİŞ

Bouras ve Holt (2007) Kaygı'nın genellikle öznel olarak tehditkar görülen bir duruma tepki olarak genellenen ve odaklanmamış huzursuzluk ve endişe hissi olarak tanımlamıştır.

Stres ise; literatürde vücudun farklı içsel ve dışsal uyaranlara verdiği otomatik tepki ya da cevap olarak tanımlanabilmektedir. “Stingere” Latince germek kelimesinden türetilmiştir (tr.wikipedia.org erişim, 29.02.2024)

bireysel gelişimi ve sosyal, eğitimsel yeterlilikleri açısından akranlarından geri düzeye sahip olan bireylere özel gereksinimli birey denilmektedir (Eripek, 2007). Özel gereksinimli bireyler arasında otizm tanısı alan bireylerde yer almaktadır.

Otizm rahatsızlığı üç yaşından önce başlayan ve ömür boyu seyreden, sosyal becerilere, iletişime zarar veren, sınırlı ve ardışık davranışlara ve gelişimsel bozukluğa neden olan bir hastalık olarak tanımlanabilmektedir.

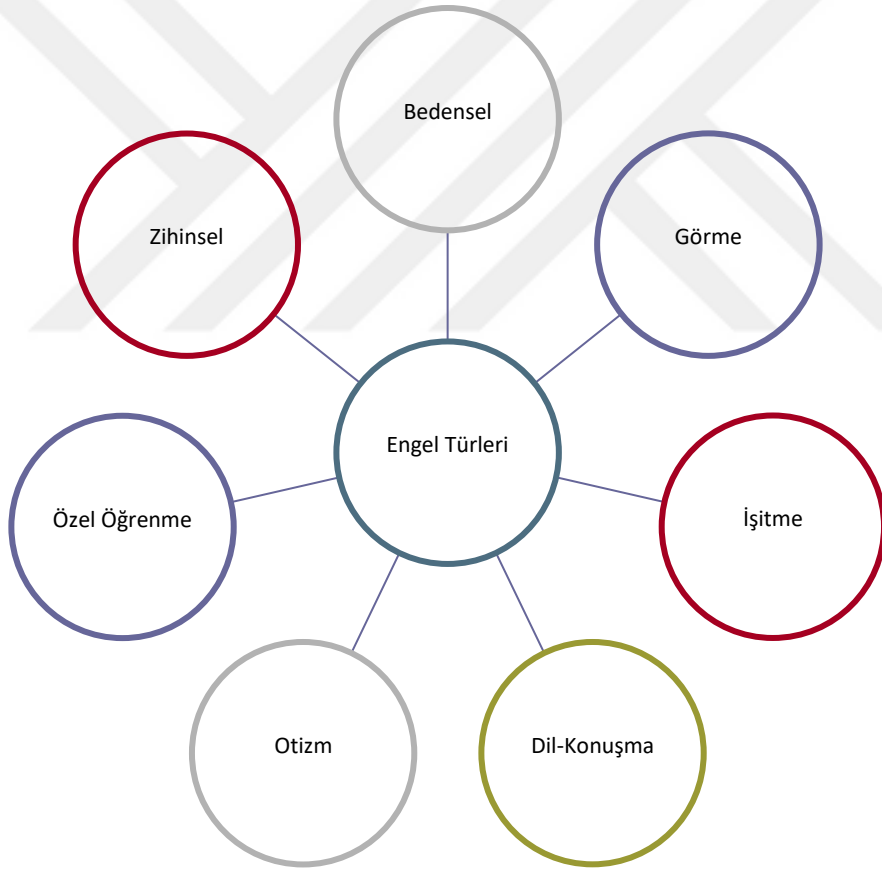
Otizm bireyleri psikolojik, sosyolojik, iletişimsel ve davranışsal olmak üzere birçok konuda etkilemekte ve gelişimsel olarak yetersizliklerini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda sınırlı, tekrarlayıcı ve yineleyici davranış zincirleriyle kendini gösteren ve erken gelişim evresinde ortaya çıkan Otizm spektrum bozukluğu bir nörogelişimsel bir bozukluktur. OSB olan bireylerde davranışsal, iletişimsel, konuşma becerileri dil gelişimlerinde güçlükler görülmektedir. Herkesin en az kendine olan farkındalığı kadar kendilerine olan farkındalıkları yüksektir. Bu nedendir ki etraflarında olan kendilerine verilen tüm tepkiler onları olumlu ve olumsuz yönde oldukça fazla etkilemektedir.

Bu bağlamda otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin üzerine düşen birçok sorumluluk bulunmaktadır. Çocuğun yaşayacağı tüm sıkıntılar doğrudan aile bireylerini etkilemektedir. Ebeveynlerin çoğu psikolojik destek almak zorunda hissederler, çocuğun sahip olduğu bu rahatsızlıktan kendilerini sorumlu tutmaları veya yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayarak büyütme çalıştıkları otizmlili çocuklarının gelişimlerinde kendilerinin etkilerini yetersiz görerek psikolojik olarak stres ve kaygıyı derinden yaşayabilmektedirler

Otizmi bilmek ve tanımak yaşanan stres ve kaygı durumlarını daha sağlıklı anlamaya yardımcı olabilecektir.

1.1. Engel Kavramı ve Engel Türleri

Engel bireyler tarafından ve toplumsal yapı tarafından hissedilmeyen ve hissettirilmeyen bir yapıdaysa zaten yoktur! Engeli bireyler fiziksel ya da zihinsel rahatsızlık nedeniyle hareket ve duyulardaki işlev kısıtlanması olarak tanımlansa da (*Oxford 2003, Büyük Türkçe Sözlük. 2011*), yaşlılık nedeniyle gelişen yetersizlikler de engelli tanımı içinde kendisine yer bulabilmektedir.

Şekil 1.1. Engel Türleri

1.2.Otizm Kavramı ve Tanımı

Nöro-gelişimsel bir rahatsızlık olarak adlandırılan otizm, diğer adıyla otizm spektrum bozukluğu, doğuştan gelebildiği gibi ilk yaşlarda da ortaya çıkabilmekte olduğu bilinmekte fakat henüz kesin bir nedene bağlı olduğu söylenememektedir. Şu an dünyada neden oluştuğu ile ilgili pek fazla araştırma bulunmadığı için genel anlamda tanımlaması bu şekilde yapılmaktadır. Bireylerde 3'ncü yaş itibariyle sıklıkla rastlanılan net bir tedavi şekli ve metodu bulunmayan yapısı ile otistik hastalar için bir bilinmeyendir (<https://ozelgereksinimli.com>, erişim; 03-04-2023).

1.2.1. Otizm Çeşitleri

- ✓ Hafif Otizm
- ✓ Orta Derece Otizm
- ✓ Ağır Otizm

Otizm tanısı konulan bireylerin otizm derecesi otizmlilere sağlanacak pozitif ayrımcılığın ve yaşam kalitelerini artırmanın anahtarı niteliğindedir. Hafif derece ve orta derece otistik çocuklar sportif faaliyet ve egzersizlere daha kolay uyum sağlayabilirken, ağır otistikler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

1.2.2. Dünya'da ve Ülkemizde Otizm

ODFED (2018) Amerikan Sağlık Bakanlığı okul çağındaki her 88 çocuktan birisinin otizm teşhisi aldığını, görülme sıklığının erkeklerde kızlara göre 3-4 kat daha fazla olduğunu, günümüzde her 54 erkek çocuktan birisinin otizm riski taşıdığını rapor etmektedir. Aynı raporda, ülkemizde 550 bin otizmlilere ve 150 bin civarında 0-14 yaş grubunda otizmlilere çocuk olduğu kabul edilmektedir.

1.2.3. Otizm Belirtileri ve Tanıları

Otizm doğumda ortaya çıkabilen, etkileri omür boyu devam eden, aynı zamanda kişilerin sosyal etkileşim ile iletişim sağlama becerileri olumsuz etkilenen,

sınırlı ilgi ile tekrarlı davranışlara neden olan nöro-gelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. (Prevention 2017; Özel Eğitim 2017).

Otizm spektrum bozukluğu, dünya genelinde tüm ırk ve etnik gruplarda rastlanmakta fakat sıklığı konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte yıllar içerisinde artış gösterdiği belirtilmektedir. (Lu MC. 2013, Control and Prevention 2012)

Otizm tanısında, Farklı kaynaklarda farklı rakamlara rastlansa da, bireylerin Yüzde 70'inde belirtiler yavaş yavaş ortaya çıkarken, Yüzde 30'unda 18-24'ncü aylar arasında gelişimsel gerileme ile gözlenebilmektedir (Brasher SN; Elder JH. 2015).

Şekil 1.2. Otistik Spektrum erken belirtileri (Selimoğlu ve Özkubat 2014)

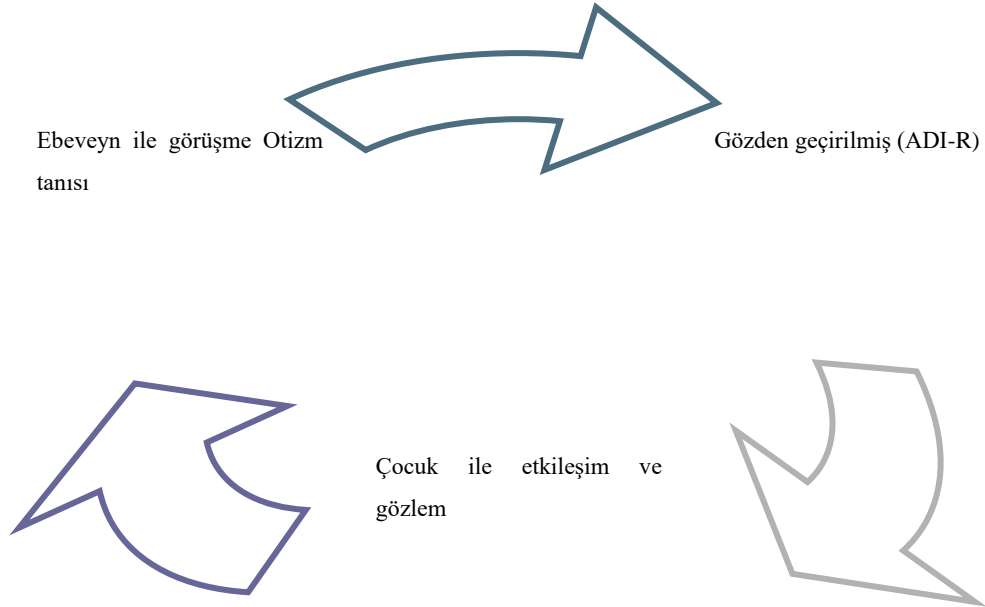
1.2.4. Otizm Nasıl Teşhis Edilir?

Otizmin tam teşhisi altmış yıldan bu yana yapılmış olmasına rağmen önleneme ve tedavi edilebilirliği henüz kesin bir bilgiye dayanmamaktadır. Anne karında otizmin teşhisi yapılamaz.

Literatürde; 8-12'inci aylarda teşhis mümkün olmamakla birlikte kesin teşhisin 5 yaşından önce özellikle 18– 24.aylar arasında konabilmekte olduğu gözlemlenmiştir. Bir- çok rahatsızlıkta olduğu gibi kan testleri, radyolojik tetkikler gibi tanı ve teşhise yardımcı olabilecek işlemlere başvurulamaz olduğu bilinmektedir. Otizm semptomatik sürece sahip değildir. Rahatsızlığın teşhisine yardımcı unsurlar bebeğin gelişimsel süreci, davranışları, dil becerileri gibi gelişimsel durumlar olduğu bilinir. (Hultman et al. 2002, Kurita 2001, Yavaş 1998)

Otizm tanısının, nedenine ya da işleyişine göre değil, davranışlara göre yapılmakta olduğu bildirilmektedir. (Landon E 2007, Baird G ve ark. 2003).

Şekil 1.3. Tanı koymak için kullanılan araçlar;

(CARS) Çocukluk otizmi derecelendirme ölçeği oldukça geçerli güvenilir bir ölçek olarak tanımlanır ve klinik ortamlarda gözlemi yaparak otizmin şiddetini belirlemek için yaygın olarak kullanılan bir ölçektir (Volkmar ve ark. 2005).

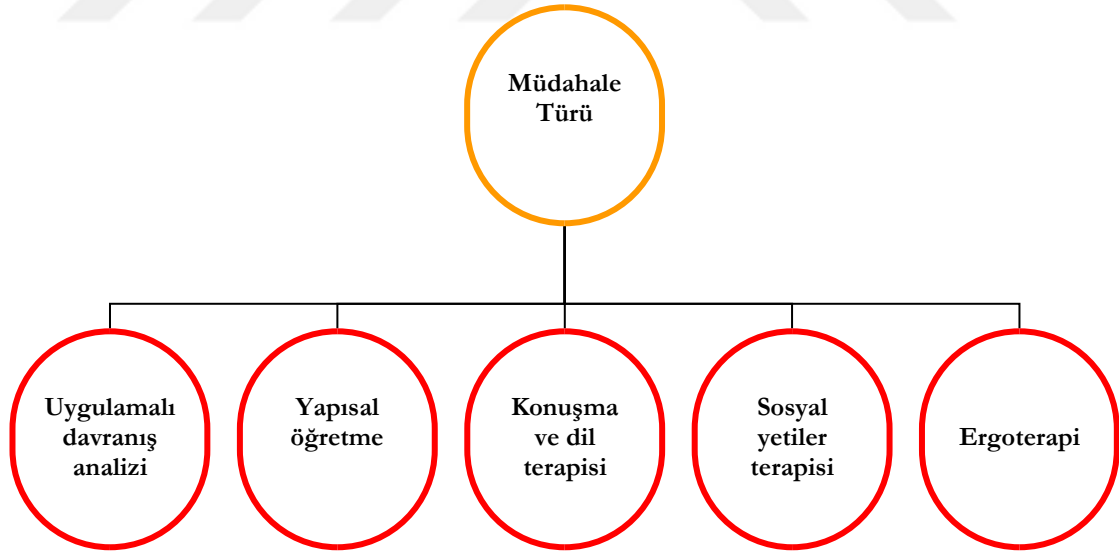
Otizm tanısı Geçerli ve güvenilir testler kullanılarak yapılmalıdır. Bilişsel, iletişimsel, ailevi ve değişik faktörler gözlemlenerek değerlendirilmeli, bağlantılı

tıbbi durumlar dikkate alınmalıdır. OSB için ayırıcı tanı, zeka geriliği, işitsel problemler dikkate alınmalıdır (*Dover CJ, Le Couteur A 2007, Mantovani JF 2000*),

OSB için çocuklar ondört aylık iken tanı konabileceği ama ilk üç yaş içinde verilirse daha geçerli olunacağı söylenebilir (*Landa RJ 2008*). *Wigginsve ark (2006) araştırmalarında OSB tanısının konulmasında erken dönemim önemine dikkat çekmektedirler*

Tüfekçi (2023) 2 Nisan Otizm Farkındalık gününde OSB'nin kesin nedeninin bilinmediğini birkaç karmaşık genetik ve çevresel faktörün dahil olduğu düşünülmekte olduğunu, otizm ve diğer gelişimsel bozuklukların çocukları psikiyatrik rahatsızlıklardan koruyamadığını ve psikiyatrik takibin önemli olduğunu bildirmektedir. Ayrıca; otizm için tıbbi bir test olmadığını aynı yaştaki akranları ile kıyaslanmaları gerektiğini, rahatsızlığın belirtileri olduğunda “riskli çocuk” diye belirtmesinin yerinde olacağına vurgulamaktadır (<https://saglikuncem.com>, erişim; 27-03-2023).

1.2.5.Otizmde Müdahale Teknikleri

Şekil 1.4. Otizm Müdahale Türleri

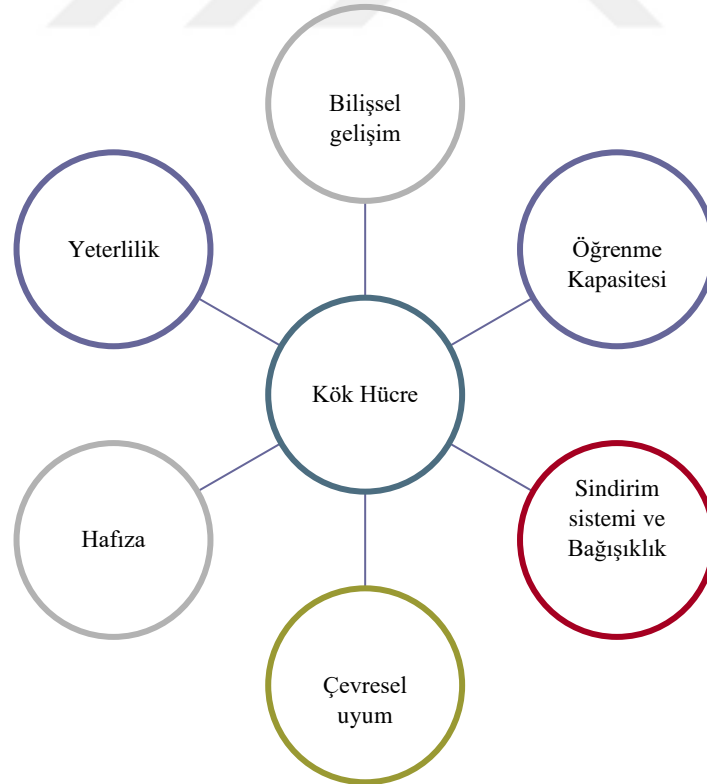
Uygulamalı davranış analizi; Otistik bireylere kazandırılmak ve kontrol altına alınmak istenilen davranışlar için gözlem ve kayıt içeren bir analiz yöntemidir. Müdahalenin etkinliği bu kayıtlara bağlı olduğundan titizlikle ve OSB uzmanı ile birlikte planlanması önemlidir. Bir diğer müdahale tekniği yapısal öğrenme olarak

tanımlanır. Öğrenme sürecinde aktif ve verimli süreçler dikkate alınarak öğrenenin yapılandırılması hedeflenir.

Konuşma ve dil terapisi; dil gelişiminin kontrolüne ve iyileştirilmesine yönelik bilişsel ve davranışçı yöntemleri içermekte ve dilin günlük yaşantımızda kullanılabilir şekle gelmesini hedefler. Sosyal yetiler terapisi ise düşünme, anlama, kavrama ya da imgeleme gibi doğal zihinsel güçlerini geliştirmeye yönelik uygulanan tedavi yöntemidir. Ergoterapi, danışan merkezli gelişen teknoloji ve yeniliklere bağlı olarak günümüzde oldukça fazla tercih edilen bir terapi yöntemidir. Danışan merkezli olduğundan otistik bireylerin ağırlıklı sorunlarının çözümünde oldukça etkilidir.

1.2.6. Kök Hücre ile Otizm Hastalığı Tedavisi

Kök hücreler sinir, beyin ve kas gibi dokundukları hücelere dönüşme özelliklerinden dolayı günümüzde Otizm müdahale tekniklerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Genetik bozulmaya uğramayan hücrelerin hasarlı hücrelerle yer değiştirmesi mantığına dayanır. Kök hücre uygulaması ile Otistik bireylerde;

Şekil 1.5. Kök hücre müdahalesi ile rastlanılan iyileştirmeler (<https://www.gencell.com.ua/> 24-02-2023).

1.2.7. Otizm ve Görülme Sıklığı ve nedenleri

Literatürde otizm ile ilgili kesin bir değerlendirme yargısına rastlamak mümkün olmasa da; otizmlili bir kardeşe sahip olmak otizm riskinin artışı beraberinde getirir. Kızlarda otizmin seyri erkeklere oranla daha yavaştır. Erkeklerde görülme sıklığının kadınlarda görülme sıklığının yaklaşık dört katı olarak bilinmektedir. Bazı otistik bireylerin ise üstün zekalı olduğu unutulmamalıdır (<https://www.memorial.com>, erişim; 15-01-2023)

Gelişen teknoloji ve dijital araçlar sayesinde yeni müdahale teknikleri ve alternatif yöntemler sıklıkla karşımıza çıkar. Amaç tedaviden daha çok hastalığa bağlı gelişen negatif faktörleri kontrol altına alarak bireylerin yaşam kalitelerini artırmaktır. Otistik bireylerin bağımsız bir şekilde hayatlarına devam etmeleri daha önemlidir (<https://basamakozelegitim.com> erişim; 22-04.2023).

Otizm literatürde daha fazla kalıtsal bir rahatsızlık olarak ifade edilmektedir. Tıbbi Araştırma Konseyi 516 ikiz üzerindeki çalışması otizm vakalarının %74-98'inin genetik olarak kaynaklandığını gösterdiği bilinir. Özeren (2013) genetik faktörünün otizmde önemli bir rolü olduğunu rapor etmektedir.

Beaudet ve Autism (2007) Otizmin kalıtsal olabileceğini, ama kalıtımla geçmeyebileceğini, ebeveyn genomunda otizme neden olan mutasyonlar bulunmamakta olduğunu bildirmektedir.

Genetik mutasyonlar: Otizm rahatsızlığı alanında yayımlanan (2012) bir dizi araştırma, bu rahatsızlığın sadece genle ilgili değil, birçok genetik mutasyonla ilişkisi de olabileceği gösterilmiştir. 300 fazla genin bu durumla ilişkili olduğu bulunmuştur. (<https://www.anadoluotizm.org> erişim; 08-02-2023)

Otizm genetik ve çevresel faktörlere bağlı olarak gelişebilen her bireyse farklı yönelim gösterebilen bir yapıdadır ve spesifik bir gelişim göstermeyebilir. Yaşam kalitesinde ve beslenme düzeylerinde yapılan değişikliklerin otistik bireylerin yaşantılarına pozitif etkide bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.2.8. Otizmlilerin Yaşadığı Sorunlar

Otizmlilerin yaşadığı birçok problem vardır. Ekonomik, sosyal, iletişimsel ve psikolojik yönden hem bireyin kendisi hem yakın çevresi bu problemlerden etkilenmektedir. Tüm engel gruplarında rastlanan problemlerden birisinin ekonomik sorunlar olduğu söylenilebilir. Bireylerin bu rahatsızlık durumu aile bireylerini psikolojik ve ekonomik yönden çıkmaza sokmaktadır. OSB olan aile üyesi ile ilgilenirken aile üyeleri yetersizlik duygusu ve yardımcı olamadığı duygularına kapılabilmektedirler. Bu nedenle dışarıdan bir yardım, eğitim almak onlar için bir çıkış yolu olarak görülmekte ve umut duygularını yeşertmektedir. Bireylerin sağlık, yol, beslenme, giyimleri de aileler için birer yük olabilmektedir.

Bunların yanı sıra otizmlilerin iletişim kurma sorunları onlar için bir yıkım olmaktadır. Anlaşılmadıkları ve kendilerini ifade edemediklerini düşünmek rahatsızlıklarını olumsuz yönde seyretmesine sebep olabilmektedir. Her birey gibi anlaşılma, çevre ile iletişimde olabilmek, sosyalleşmek ve arkadaş edinebilmek onlar içinde bir ihtiyaç olmaktadır. Eğitim konusunda da güçlük yaşayan otizmliler özel bir eğitime tabi tutulmalıdır. Bireylerin aldıkları eğitimler ile geleceklerini inşa etmeleri otizmlilerde söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle gelecekleri konusunda hem kendileri hem aileleri tedirginlik duyabilmektedirler. Yaşamlarını güzelleştirmek adına fiziksel aktivitelere katımları onlar için olumlu sonuçlar doğurarak yaşadıkları sorunlardan uzaklaşmalarına ve iyi olma durumlarının artmasına yardımcı olmaktadır.

Otizmlilerin beslenme davranışlarındaki değişimlerin yaşantılarına olumlu yansıtacağına yönelik bir çok çalışmaya rastlanır (Armbruster J, Ponchillia 2005, Yıldırım A ve Şimşek H. 2003, Baysal A.2011). Beslenme bilgi davranış ve tutumları kişisel ve çevresel faktörlerden etkilenebilir (Tezcan ve ark 2003).

Otizmlilerin her birey gibi ifade etme, anlama, anlaşılma hakkı vardır. Otizmlilerde en sık rastlanan ve en temel sorunlardan biri olarak da bilenen iletişim kurma problemleri yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Konuşma güçlüğü çekmelerinden ötürü kendilerini ifade edememe ve karşıdaki kişilerin onları anlayamama durumları psikolojik olarak da bu rahatsızlığa sahip bireyleri etkilemektedir.

Otizmli bireyler sadece sağlıksal problemlerle karşılaşmazlar. Sağlık problemine ek olarak toplumsal yaşam standartlarına katılmakta gúçlük yaşayabilmektedirler. Eğitim, gúvenlik, mekansal uyum sorunların yanında fizyolojik ve psikolojik bir çok farklı sorun yaşayabilmektedirler.

Otizmli Çocuğa Sahip Olmak

Otizmli bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması ve pozitif yönelimlerde ailenin önemine dikkat çeken birçok farklı çalışmaya rastlanır (Görgü Eİ. 2005, Bircan GA 2004; Darıca N 2000). Darıca (2000) otizm rahatsızlığının spesifik bir yapıya sahip olmamasının anne babaların çocukların tanımlanması gúç davranışlarla karşılaşmalarına neden olduğunu bildirmektedir. Çocukların davranış ve tutarlı olmayan iletişimsel problemlerinin yanında diğer aile bireylerinin ihtiyaçları ebeveynler açasından stresli ve yorucu olabilmektedir (Bircan GA, 2004). Bu zorluklar bazen ailelerin kendilerini suçlaması ile birlikte ebeveynlik görevlerini gerçekteştirmeme duygusu ile başa çıkmaya çalışmalarını gerektirmektedir (Zeteroğlu Eş, 2006, Baykara B. 2003)

Otizm mücadelesi oldukça pahalı olabilmektedir. Sadece otizmle değil otizme bağlı gelişen negatif yönelimler hastalığı içinden çıkılmaz bir hale getirebilmektedir. Otizm tedavisinin aileleri maddi olarak zorladığına yönelik bulgular bildirilmektedir (Sharpe,D.L. & Baker 2007, Bashir, A., Bashir, U 2014).

Çocukların gelişiminde ve eğitiminde en etkili rolü oynayan aile toplumun en küçük sistemi olarak nitelendirilmektedir. Hayat ile ilgili bazı davranışlar, sosyal roller, temel alışkanlıklar ve iletişimler öğrenilirken aile; çocuk için bu becerilerinin atıldığı en önemli yer olmaktadır. (Görgü Eİ. 2005, Bircan GA. 2004). Bu nedenle; sağlıklı veya engelli her çocuğun büyürken, kuralları ve kendine ait rolleri öğrenebileceği aile ortamında bulunma gereksinimi barındırmaktadır. Otistik çocuğa sahip birçok aile çocuklarına karşı olan davranışlarını, yapacaklarını ve çocuğun kendi yaşantısında nasıl bir yönelimde etkileyeceğini bilmemenin endişesini yaşamaktadırlar. Otizmli olan çocukların özel gereksinimleri nedeni ile yaşadıkları aile ortamına uyumunda sorunlar yaşanılmaktadır. Endişelerin tümünün temelinde ebeveynlerin bilinmeyene karşı hissettikleri korku bulunmaktadır. Gelişimsel bir

bozukluk olan otizme sahip çocukların anne-babalar çocuklarını yetiştirme ile ilgili kendilerine güvensizlik hissi ile karşılaşmaktadırlar. Otistik çocukların her biri özellik olarak birbirinden farklı oldukları bilinmektedir. (Darıca N 2000).

1.3. Aile ve Otizm Algısı

Aile etkileşim halinde olunan doğal bir sisteme sahip bir yapı olarak bilinmektedir. Ailenin dengesini iç etmenler veya çevresel etmenler bozabilmektedir (Bitter ve Corey, 2001). Yetişkinler çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde aile kavramını ve üstlenmeleri gereken rolleri göz önünde bulundurarak hayaller kurabilirler. Kendilerinden beklentilerini ve anne-baba olmakla ilgili sorumluluklarını gözden geçirecek kararlar vermektedirler. Bu karar doğrultusunda anne-baba rollerini benimsemeye çalışmaktadırlar. Çocukları dünyaya geldiğinde ise sezgileri, bilgileri ve tecrübeleri eşliğinde ebeveynlik görevlerini yerine getirmek için çaba göstermektedirler. Fakat çocukları özel gereksinimlere sahip olarak doğduklarında ya da ilerleyen yaşlarda özel gereksinime ihtiyaç olduğu belirlendiğinde anne-baba olarak yaşam döngüleri ve süreçleri değişim göstermektedir. Özel gereksinimli çocuklara sahi ailelerin psikolojik olarak zorluk ve dayanıklılık seviyelerini etkilemiş olduğu görülmektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı 1992, Arman 2009). Çocuğun engelli ve hasta doğması ailelerde kriz durumları yaratabilmektedir (Fortier ve Wanlass, 1984; Floyd ve Zmich, 1991).

Yapılmış olan araştırmalarda özel gereksinime sahip çocuklu ebeveynler yaşamış oldukları stresler sayesinde yetersizlikleri, anksiyete, depresyon gibi psikolojik bunalımlarını artırmakta ve bu durumla birlikte aile ilişkilerini bozabilmekte olduğu gözlemlenilmiştir. (McConnell ve Savage, 2015, Rezendes ve Scarpa, 2011). Otizmin faktörlerinden olan; farkındalık, toplumda görülme sıklığı, otizmin şiddeti ve beraberinde getirdiği belirsizlikler ebeveynlerin bu rahatsızlığı kabullenmeleri zorlaştırmış olduğu bilinmektedir (Bloch ve Weinstein 2010; Knapp Romeo ve ark 2009). Son zamanlarda yapılan nitel araştırmalarda otizli çocuğa sahip ailelerin içerisinde yer alan aile bireyleri ve yakınlarını sosyal açıdan etkilediği bildirilmektedir (Brown, 2012, Cassidy 2008, Ludlow, Skelly ve Rohleder 2012 , Nealy 2012).

1.3.1 Otizm Tanısının Ebeveynlere Etkisi: Aile Stresi

Stres yaşantımızda değişiklik gösteren bir durum karşısında hissetmiş olduğumuz gerilimdir (Gökler ve Işıtan, 2012). Gün geçtikçe gelişen ve değişen dünyada insan hayatında yaptığı işler yaşadığı hayat ve insanların birbirlerine olan uzaklaşmalarıyla birlikte stres kavramı yaygın hala gelmek olduğu ifade edilmiştir (Baltaş, A. ve Baltaş, Z. 1997). Kişinin yaşadığı olayların yaratmış olduğu etkide stresin düzeyini belirleyen durumlar arasında olmaktadır. (Öztürk, 2001)

Pek çok anne-baba için sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi bile oldukça stres ve kaygı yaratırken, özel gereksinime sahip bir çocuğun dünyaya gelmesi aile içerisinde ki rollerde önemli değişiklikler ortaya koyarak aile bireylerinin bu değişikliklere uyum ve başa çıkmada zorlanmalarına neden olan ek stres kaynağı olarak ortaya çıkabilmekte olduğu bilinmektedir. (Küçüker 2001; Zeitlin, Williamson ve ark 1987).

Şekil 1.6. Otizmliler ailelerin geçirdikleri beş evre;

Otizmliler çocuğa sahip ebeveynler bu evreleri geçirirken; aile bireylerinin ve eşlerin birbirlerine destek olması, çocuğun dış çevresi, sosyal, komşu ve akraba çevrelerinin desteği, uzman tarafından alınacak bilgi ve destek ebeveynlerin sorunla

ve stresle başa çıkabilmesinde oldukça yardımcı olduğu ifade edilmektedir. (<https://mutlucocuklar.biz> erişim; 1.10.2023)

Çocuklarına sevgi ve ilgi ile yaklaşan ebeveynler otizm tanısı konan çocuklarında gördükleri gelişim zorlukları aile bireylerinde duygusal sorunlar ortaya çıkararak suçluluk, panik, yetersizlik ve acı çekme olarak olumsuz duygulara kapılmakta oldukları gözlemlenilmiştir. Bu bağlamda aileler çocuklarına karşı ebeveynlik rollerini yerine getirmediğini düşünerek anne-baba sorumluluklarını gerçekleştirmekte zorluk yaşayabilmektedirler (Zengin ve ark 2020, Kudaıbergenova 2018).

Aileler tarafından sağlıklı ve normal görülen çocuklara konulan otizm tanısı; çocuktaki iletişim zorlukları, anlaşılmakta güçlük çekerek içine kapanan çocuğun sosyal gelişiminde fark edilen yetersizlik, uygun olmayan davranış ve tepkiler sergilemeleri ebeveynler için ağır düzeyde stres ve depresyon kaynağı olarak görülmektedir (Boyd 2002 , Lee ve ark 2008, Brobst ve ark, 2009).

Çocuğu otizmlı olan ebeveynlerin stres, depresyon, kaygı, umutsuzluk ve yaşam doyumu gibi psikolojik problemleri normal çocuğa sahip ebeveynlere kıyasla daha fazla gözlemlendiği, otizm derecesi arttıkça da yaşanan psikolojik sıkıntıların özelliklede stres ve tükenmişlik düzeylerinin arttığına yönelik araştırma bulguları bulunmaktadır. (Ateş 2016, Uğuz ve ark 2014,- Rivard ve ark 2014,- Tunçel 2017)

Ailenin sosyal hayatı, gelirleri, anne-babanın eğitim durumları, aile bireylerinin sosyal ve ekonomik düzeyleri, aile bireylerinin meslekleri, evlilikteki uyum ve kişiler arasındaki ilişkiler, çocuklarda ki bedensel ve zihinsel yetersizliğin düzeyleri, otizmlı olan çocuğun yaşı ve otizm derecesi, yetersizliğin süregelen oluşu ve tıbbi yardıma ihtiyaç duyup duymaması, çocuğun eğitim düzeyi gibi bir çok etken otizmlı çocuğu kabullenme düzeyini, çocuğun uyum sağlama durumunu ,algılama biçimini, ve anne-babaların bir çok alandaki stres düzeylerini etkilediği görülmüştür. (Minnes 1988, Timko ve ark 1992).

Otizmlı çocuğa sahip ebeveynler çocuklarının özel eğitime muhtaç oldukları konusunda stres ve birçok olumsuz duygusal problemleri kanıksamada ve çözümlenmekte zorluk yaşayabilmekte oldukları bilinmektedir.

1.3.2. Otizm Tanısının Ebeveynlere Etkisi: Kaygı

Kaygı; Latince kökenli anksiyete kelimesi olarak tanımlanan “dügümlenmiş ip” anlamına gelir. Korku ise; kişinin bilinçli olarak belirli bir tehlike karşısında verdiği heyecansal bir tepki olarak tanımlanır (Canbaz, 2001). İnsanın yaşadığı durum olay veya his karşısında verdiği duygusal tepki olarak ifade edilen kaygı kavramı ilk kez Freud tarafından “Egonun bir işlevi olarak tanımlanmıştır. Kaygı uzun süre devam eden bir his durumu olarak bilinmektedir. (Manav, 2011).

Kaygı bireylerin yaşadıkları olumsuzlukların düşüncelerine ve gelecek beklentilerine olan olumsuz yansımanın yanında, başarısızlık, acizlik, yetersizlik, üzüntü, öfke, saldırganlık ve stres gibi olumsuz duygu ve davranışları tetikleyen bir yapı sergileyebilir.

Otizmlı bireyin aile katılımı ile ebeveynlerin çoğu zaman zaten yaşadıkları bu durumu anlamlandırmamakta olup, çocuklarının sosyal etkileşimlerinde ki yetersizlik, iletişimde yaşadıkları ve yaşattıkları güçlükler, davranışlarında görülen farklılıklar, tekrarlayan ve kısıtlı davranış bozuklukları gibi bilinmezlik hissi uyandıran bu durumlar karşısında anne-baba bu problemleri nasıl çözeceklerini, tedavilerin durumunu, kendi yaşamlarını nasıl etkileyeceğini, aile içerisinde ki diğer bireylerle olan iletişimlerini nasıl düzenleyeceklerini, otizmlı olan çocuğun gelişimini ve eğitimini nasıl planlayacaklarını, çocuğun geleceğini ve anne-babadan sonraki hayatlarını nasıl sürdürebileceğine olan düşünce ve endişelerin cevapsızlığı ebeveynler üzerinde büyük baskı oluşturarak kaygı durumu yaşamalarına neden olabilmektedir. (Çalık ve ark 2015).

Annelerin ve babaların otizmlı çocuklarının rahatsızlıkları ile başa çıkma ve destek stratejileri birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Anneler; çözümlenme ve destek arama, rahatsızlık durumunu olumlu şekilde yeniden gözden geçirme ve planlama dahil olmak üzere, sorunla başa çıkabilme yöntemlerini daha fazla kullanmaktadırlar. Bununla birlikte babalar ise kendilerini suçlama, dikkat toplayamama, inkâr da dahil olarak aktif kaçınma başa çıkma yöntemini daha fazla kullandıkları bilinmektedir. (Pozo, Sarria ve ark 2013)

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem Grubu

Evreni Otizmlı çocuğa sahip ebeveynler oluştururken, örneklem grubunu 167 kadın, 83 erkek toplam 250 otizmlı çocuğa sahip ebeveyn oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmada Kullanılan Form ve Ölçekler

Kişisel veriler araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile toplanırken, stresle başa çıkma düzeylerinin belirlenmesinde Moos (1993) tarafından geliştirilen, Ballı ve Kılıç (2016) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Stresle Başa Çıkma Ölçeği, Kaygı düzeylerinin belirlenmesinde ise Spielberger (1983) tarafından geliştirilen Öner (1997) tarafından Türkçeye geçerlik çalışması yapılan Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri (STAI) kullanılmıştır.

2.2.1. Stresle Başa Çıkma Ölçeği (SBCÖ)

Moos (1993) tarafından geliştirilmiştir. 2016 yılında Ballı ve Kılıç tarafında Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek araştırmanın ekler kısmında sunulmuş, ölçek ve boyutları bulgular kısmında ifade edilmiştir. Ölçek 24 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert tipinde derecelendirilmiştir

2.2.2. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (DSKÖ)

Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri (STAI), araştırma ve klinik uygulamada durumluk ve sürekli kaygıyı değerlendirmek için güvenilir, nispeten kısa, öz değerlendirme sağlamak üzere geliştirilmiştir (Spielberger, 1983). STAI, duygusal bir durum olarak kaygının yoğunluğunu ve bir kişilik özelliği olarak kaygı eğilimindeki bireysel farklılıkları ölçmek için 20 maddelik iki ölçekten oluşur. Öner 1997 yılında Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. STAI, 40 yıldan uzun bir süre önce tanıtıldığından bu yana 70 dile ve lehçeye çevrilmiş ve

uyarlanmıştır. 16.000'den fazla arşiv yayınında alıntılarla belirtildiği gibi araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Spielberger ve Reheiser, 2009).

2.3. İstatistiksel Analiz

Araştırmaya ait veriler gruplandırılarak tasnif edilmiş ve tanılayıcı istatistikleri yapılmıştır. Verilerin yapısına bağlı olarak uygun test teknikleri ile analizleri yapılmıştır.

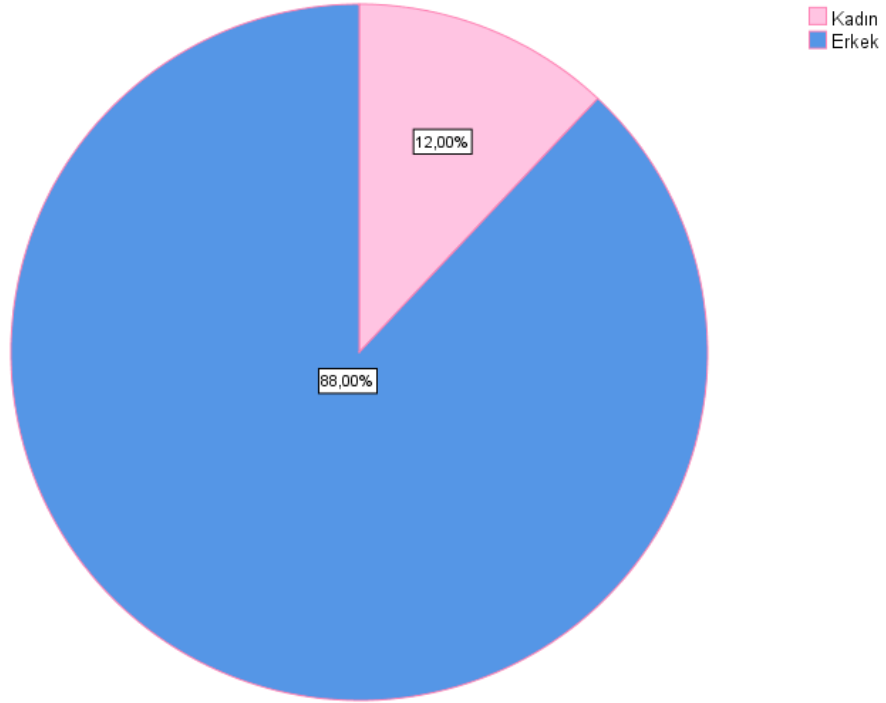
3. BULGULAR

Tablo 3.1. Otizmliler çocuklara ait veriler

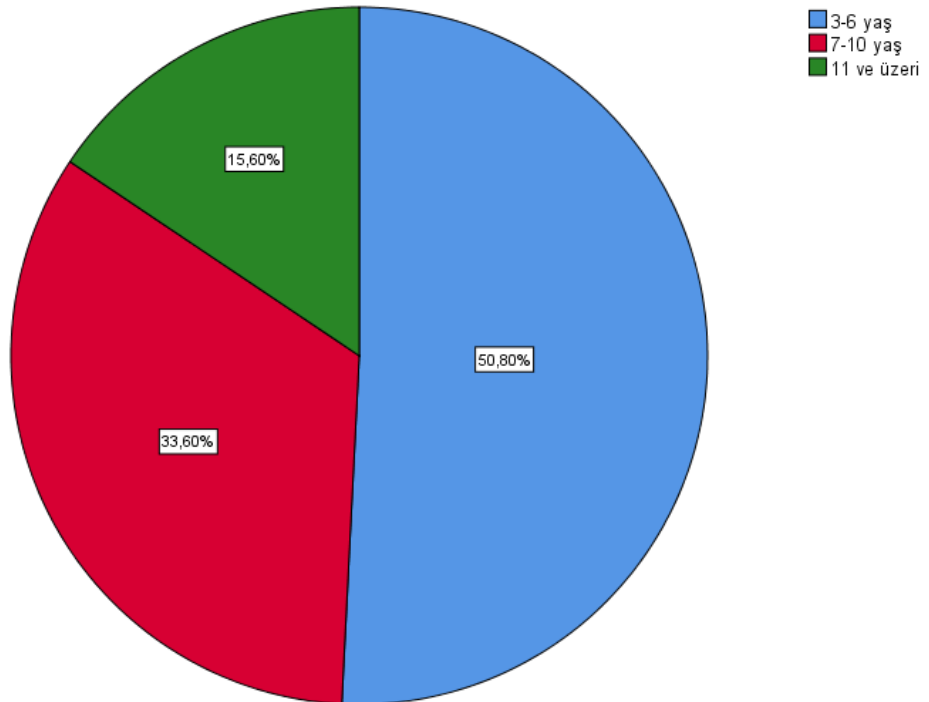
Faktörler	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Kadın	30	12
	Erkek	220	88
Yaş	3-6 Yaş	127	50,8
	7-10 Yaş	84	33,6
	11 ve Üzeri	39	15,6
Otizm Seviyesi	Düşük	53	21,2
	Orta	147	58,8
	Yüksek	50	20,0
Eğitim Alıyor	Evet	207	82,8
	Hayır	43	17,2
Diğer Sağlık Sorunu	Var	37	14,8
	Yok	213	85,2
İletişim Düzeyi	Düşük	36	14,4
	Orta	158	63,2
	Yüksek	56	22,4
Toplam		250	100

Tablo 3.1. de otizmliler çocuklara ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Otizmliler çocukların %88 (n=250)'inin erkek olduğu, yarısından fazlasının 3-6 yaş arasında ve otizm derecesinin orta seviyede olduğu, çok büyük bir kısmının eğitim aldığı ve otizm dışında başka bir sağlık sorununun olmadığı görülmektedir.

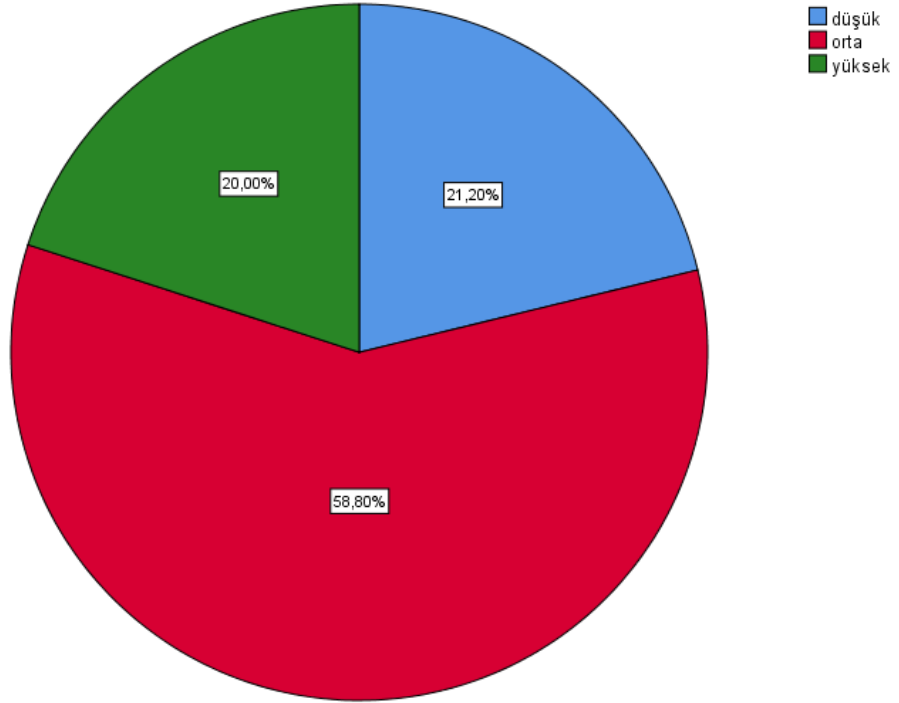
Şekil 3.1. Otizmli çocukların cinsiyet durumları

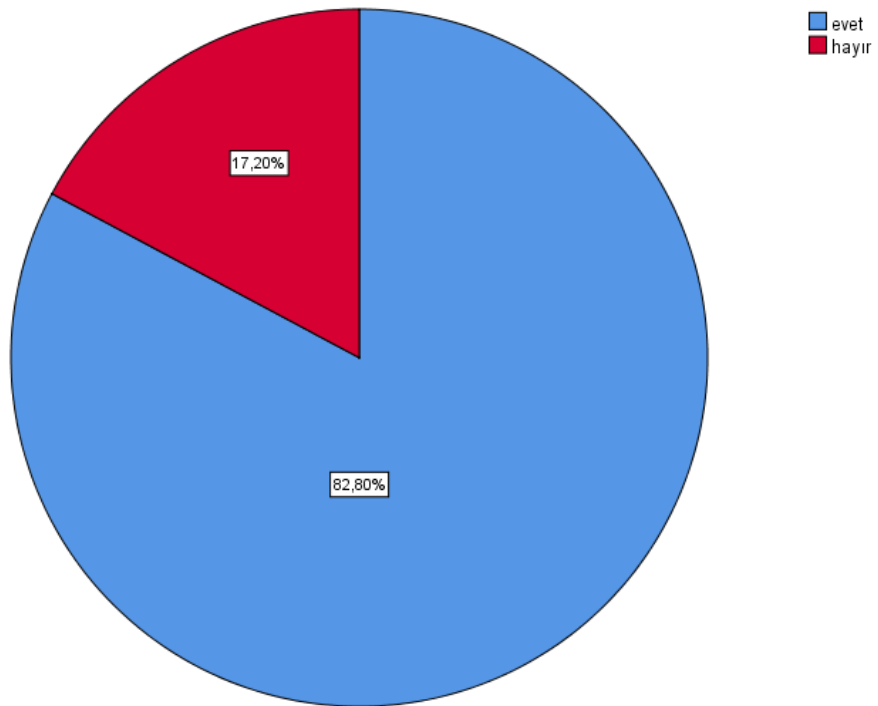
Şekil 3.2. Otizmli çocukların yaş durumları

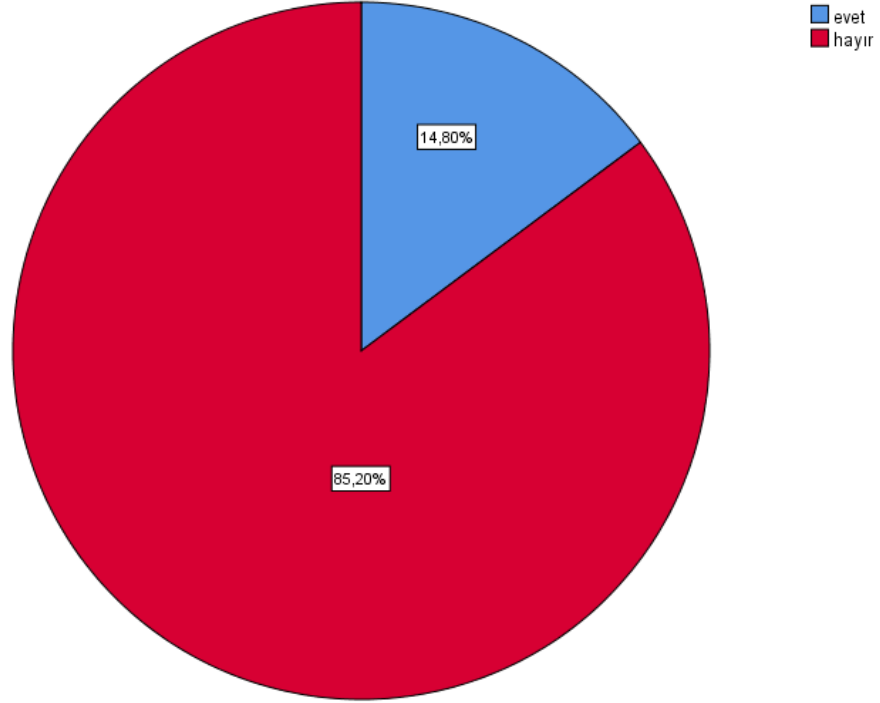
Şekil 3.3. Otizm seviyeleri

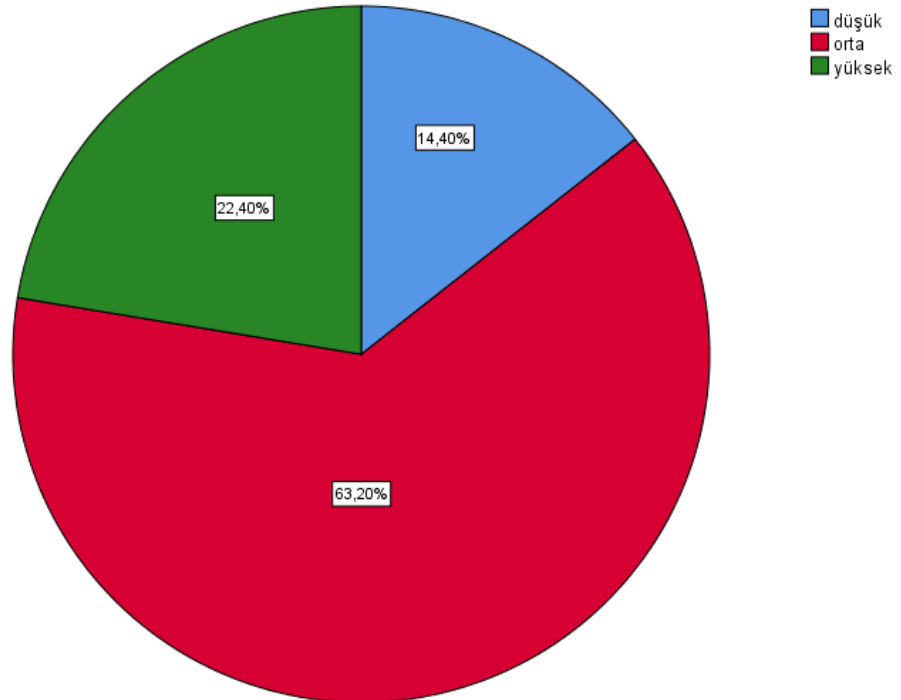
Şekil 3.4. Otizmli çocukların eğitim durumları

Şekil 3.5. Sağlık durumları

Şekil 3.6. Otizmli iletişimi

Tablo 3.2. Cinsiyet değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Cinsiyet	N	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
Kadın	167	66,8	46,43	4,95	50,68	5,38
Erkek	83	33,2	45,83	5,09	48,49	4,47
Toplam	250	100	46,23	5,00	49,95	5,19
t				,885		3,190
P				,373		,001*

*anlamlılık değeri: $p<0,05$

Tablo 4.2. de DK puanları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermezken, kadınlara ait sürekli kaygı puanlarının erkek katılımcılardan daha yüksek ve bu farkın istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 3.3. Cinsiyet değişkenine bağlı stres düzeyleri

Cinsiyet	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
Kadın	167	66,8	3,60	,64	3,46	,70	2,89	1,04	3,69	,76	3,11	,98	3,48	,56
Erkek	83	33,2	3,31	,75	3,10	,75	3,09	1,14	3,33	,72	3,21	1,20	3,23	,60
Toplam	250	100	3,50	,69	3,34	,74	2,96	1,08	3,57	,76	3,14	1,06	3,39	,58
t				3,137		3,724		-1,289		3,560		-,700		3,140
P				,002*		,000*		,199		,000*		,484		,002*

MA:Mantıksal Analiz, PD: Pozitif Değerlendirme, PDA:Profesyonel Destek Arama, PÇ:Problem Çözme, ÇDA: Çevre Desteği Arama, Toplam: Ölçek Toplam Puanı

Tablo 3.3. de cinsiyet değişkenine bağlı profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutlarında anlamlı bir değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, pozitif değerlendirme, problem çözme ve genel boyutlarında kadınlara ait değerlerin erkeklerden yüksek ve bu değişimin istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 3.4. Yaş değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Yaş	N	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
24-25 Yaş	102	40,8	46,45	4,23	49,75	4,94
35-44 Yaş	103	41,2	45,42	5,53 ^a	50,24	5,69
45 ve üzeri	45	18	47,60	5,08 ^b	49,76	4,58
	F		3,208		,274	
	P		,042 *		,761	

*Anlamli değişim $p<0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.4. de yaş değişkenine bağlı sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir değişim gözlenmezken; 45 yaş ve üzeri katılımcılara ait durumluk kaygı değerleri 35-44 yaş grubuna ait değerlerden yüksek olduğu ve bu değişimin istatistiki olarak da anlam teşkil ettiği belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 3.5. Yaş değişkenine bağlı stres düzeyleri

Yaş	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
24-25	102	40,8	3,57	,71 ^a	3,37	,83	3,05	1,01	3,60	,80	3,34	,97 ^a	3,45	,60 ^a
35-44	103	41,2	3,56	,62 ^b	3,38	,63	2,99	1,16	3,65	,72	3,09	1,09	3,44	,56 ^b
45 ve üzeri	45	18	3,22	,72 ^c	3,18	,74	2,68	,99	3,34	,73	2,81	1,10 ^b	3,15	,52 ^c
	F		4,846		1,218		1,853		2,696		4,226		4,739	
	P		,009*		,298		,159		,069		,016*		,010*	

*Anlamli değişim $p<0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.5 de yaş değişkenine bağlı olarak pozitif değerlendirme, profesyonel destek arama ve problem çözme boyutunda anlamlı bir değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, çevre desteği arama ve genel boyutunda yaş değişkenine bağlı olarak istatistiki değişim olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 3.6. Yakınlık değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Yakınlık	n	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
Anne	128	51,2	46,23	5,18	50,90	5,31 ^a
Baba	58	23,2	45,55	5,26	48,43	4,71 ^b
Abla	28	11,2	47,29	4,06	50,21	5,81
Ağabey	11	4,4	44,82	3,43	47,45	4,01
Diğer	25	10	47,28	4,86	49,44	4,33
	F		1,076		3,132	
	P		,369		,015*	

*Anlamlı değişim $p < 0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.6 da yakınlık değişkenine bağlı durumluk kaygı düzeylerinde anlamlı bir değişim gözlenmezken; otizmlili çocuğa sahip annelerin değerlerinin babaların değerlerinden istatistiksel anlamda yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo 3.7. Yakınlık değişkenine bağlı stres düzeyleri

Yakınlık	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
Anne	128	51,2	3,61	,63 ^a	3,49	,69 ^a	2,92	1,01	3,70	,79 ^a	3,13	,94	3,50	,57 ^a
Baba	58	23,2	3,23	,71 ^b	3,07	,72 ^b	2,97	1,19	3,28	,63 ^b	3,12	1,21	3,17	,55 ^b
Abla	28	11,2	3,55	,69	3,38	,77	2,92	1,16	3,72	,72	3,17	1,03	3,46	,51
Ağabey	11	4,4	3,54	,73	2,95	,77	3,54	,98	3,42	,36	3,95	,87	3,38	,53
Diğer	25	10	3,50	,75	3,36	,79	2,88	1,10	3,46	,89	2,84	1,22	3,33	,65
	F		3,218		4,166		,873		3,725		2,164		3,473	
	P		,013*		,003*		,481		,006*		,074		,009*	

*Anlamlı değişim $p < 0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.7 de profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutunda yakınlık değişkenine bağlı anlamlı bir değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, pozitif değerlendirme, problem çözme ve genel boyutlarında otizmlili çocuğa sahip annelerin değerlerinin babaların değerlerinden istatistiksel anlamda yüksek olduğu

Tablo 3.8. Eğitim durumu değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Eğitim Durumu	n	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
İlk	33	13,2	45,42	5,20	48,97	4,75
Orta	127	50,8	46,82	5,03	50,21	5,35
Üniversite	75	30	45,65	5,01	50,03	4,83
Y_Lis/Doktora	15	6	45,93	3,86	49,53	6,57
	F			1,228		,536
	P			,300		,658

*anamlılık değeri: $p<0,05$

Tablo 3.8 de eğitim durumu değişkenine bağlı olarak kaygı düzeylerinde anlamlı bir değişim gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 3.9. Eğitim durumuna bağlı stres düzeyleri

Eğitim Durumu	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
İlk	33	13,2	3,16	,60a	3,11	,76	2,81	1,08	3,34	,71	2,95	1,02	3,15	,50a
Orta	127	50,8	3,46	,65	3,35	,70	2,88	1,03	3,54	,77	3,05	,98	3,36	,54
Üniversite	75	30	3,67	,74b	3,40	,80	3,10	1,14	3,69	,76	3,29	1,13	3,52	,65b
Lisansüstü	15	6	3,75	,65	3,47	,64	3,23	1,13	3,73	,75	3,53	1,32	3,60	,54
	F			5,154		1,383		1,193		1,825		1,801		3,913
	P			,002*		,249		,313		,143		,147		,009*

*Anamlı değişim $p<0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.9 da görüleceği üzere PD, PÇ ve ÇDA boyutlarında eğitim durumuna bağlı bir değişim gözlenmezken; mantıksal analiz ve genel boyutlarında üniversite mezunu olan katılımcıların stres düzeylerinin ilköğretim mezunu adaylardan daha istatistiki anlamda yüksek olduğu tespit görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 3.10. Gelir durumu değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Gelir Durumu	n	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
Zayıf	33	13,2	46,97	5,60	50,88	7,86
Orta	185	74	46,20	5,11	50,01	4,46
Yüksek	32	12,8	45,66	3,49	48,66	5,60
	F			,574		1,544
	P			,564		,216

*Anlamlı değişim $p<0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.10 da görüleceği üzere kaygı düzeylerinde gelir durumu değişkenine bağlı olarak anlamlı bir değişim gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 3.11. Gelir durumu değişkenine bağlı stres düzeyleri

Gelir Durumu	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
Zayıf	33	13,2	3,14	,66 ^a	2,97	,70 ^a	2,90	1,08	3,25	,77 ^a	3,04	,97	3,09	,54 ^a
Orta	185	74	3,56	,65 ^b	3,40	,71 ^b	2,89	1,06	3,63	,75 ^b	3,08	1,02 ^a	3,43	,56 ^b
Yüksek	32	12,8	3,58	,83 ^c	3,35	,85	3,39	1,07	3,55	,75	3,59	1,27 ^b	3,49	,66 ^c
	F			5,405		4,789		2,932		3,568		3,366		5,316
	P			,005*		,009*		,055		,030*		,036*		,005*

*Anlamlı değişim $p<0,05$; gruplar arası değişim a.b.c

Tablo 3.11 de görüleceği üzere profesyonel destek arama boyutunda gelir durumu değişkenine bağlı olarak anlamlı bir değişim görülmezken; diğer tüm boyutlarda gelir durumu zayıf olan katılımcıların orta ve yüksek gelir durumuna sahip katılımcılardan daha az stres düzeyine sahip olduğu, istatistiki olarak da anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 3.12. Psikolojik destek alma durumu değişkenine bağlı kaygı düzeyleri

Psikolojik Destek Alıyor Mu?	n	%	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
			x	Ss	x	Ss
Evet	60	24	44,84	5,70	50,76	6,98
Hayır	190	76	46,47	4,84	49,81	4,82
t				-1,647		,791
P				,066		,308

*Anlamlı değişim $p<0,05$

Tablo 3.12 de PDA faktörüne bağlı olarak kaygı düzeylerinde istatistiki açıdan değişim gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 3.13. Psikolojik destek alma durumu değişkenine bağlı stres düzeyleri

Psikolojik Destek Alıyor Mu?	N	%	MA		PD		PDA		PÇ		ÇDA		Genel	
			x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss	x	Ss
Evet	60	24	3,48	,71	3,26	,83	3,25	1,03	3,54	,73	3,42	1,09	3,41	,60
Hayır	190	76	3,50	,68	3,36	,71	2,88	1,08	3,57	,77	3,05	1,04	3,39	,58
t				-,248		-,885		2,451		-,359		2,306		,239
P				,805		,379		,016*		,720		,023*		,812

*Anlamlı değişim $p<0,05$

Tablo 3.13 de MA, PDPÇ ve Genel boyutlarda psikolojik destek alma değişkenine bağlı istatistiki bir farklılık görülmezken; profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutlarında psikolojik destek alan katılımcıların değerleri almayan katılımcılara göre daha yüksektir ve bu farklılık istatistiki olarak anlamlıdır ($p<0,05$).

4. TARTIŞMA

Otizimli çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı ve stres düzeylerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada; kaygı değerleri arasında cinsiyet, yakınlık, eğitim durumu, gelir düzeyi ve psikolojik destek alma faktörlerine bağlı olarak istatistiki bir değişim gözlenmezken, yaş faktörüne bağlı olarak 45 yaş ve üzeri ebeveynlerin 35-44 yaş grubu ebeveynlere nazaran durumluk kaygı değerlerinin istatistiki anlamda daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$; tablo 4). Cinsiyet, Yaş, Yakınlık, Profesyonel destek alma, Eğitim, Gelir faktörlerine bağlı olarak stresle başa çıkma değerleri arasında da istatistiki değişimler gözlenmiştir ($p<0.05$; tablo 5-13).

Otizimli çocuğa sahip kadın ebeveynlerin kaygı düzeylerinin erkek ebeveynlerden istatistiki anlamda yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$; tablo 2). İlgili literatür ışığında göze çarpan en belirgin durum, otizimli çocuğa sahip ebeveyn ve yakınlarına yapılan çalışmalarda çoğunlukla (stres, anksiyete yada depresyon) ebeveynlerin stres düzeylerinin incelendiği görülmüştür (Baker ve Ericzn 2005; Cengiz 2021; Kurşun 2018; Rivard 2014; Schieve 2007). Otizimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin stres düzeylerinin yüksek olduğuna yönelik oldukça fazla çalışmaya rastlanır. Anksiyete ve tükenmişlik ile ilgili çalışmalara bakıldığında ise genellikle annelerin anksiyete ve tükenmişliklerinin incelendiği ve çoğunlukla normal gelişim gösteren çocukların ya da farklı türden zihinsel engeli bulunan çocukların anneleri ile karşılaştırıldığı gözlenmiştir (Çandır, 2015; Çengelci, 2009; Tunç ve Özkardaş, 2020; Ogstan 2011; Saeed ve Mohamed, 2020). Fırat (2016) otizimli çocuk sahibi olan annelerin otizimli çocuk sahibi olan babalara nazaran depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmaya ait sonuçlar araştırmamız bulguları ile benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. Otizimli çocuğa sahip kadın ebeveynlerin erkek ebeveynlere nazaran; yaşam kalitesi, davranış ve duygu durum bozukluklarına yönelik oldukça fazla araştırmaya rastlanılmaktadır (Fırat 2016; Çildan 2012; Yavuz ve Gümüşkaya 2021; Yelegin 2023; Sav ve ark 2023; Yıldız 2019; Bekdaş 2022). Tütüncüoğlu ve Kaya Balkan (2013) tek çocuğa sahip annelerin 2-3 çocuğa sahip annelere göre daha yüksek düzeyde kaygıya sahip oldukları belirlemişlerdir. Seven (2016) özel gereksinimli bireye sahip ailelerin yaşam kalitesi ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık tespit bildirememektedir. Literatürde gözlenen ve araştırmamız bulguları ile örtüşen çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışmamızda kadın ebeveynlerin daha yüksek kaygı

düzeğine sahip olma nedeni; kadınların toplumda, ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulması olarak açıklanabilir

Otizimli Çocuğa sahip kadın ebeveynlerin Stres düzeyleri erkek ebeveynlere nazaran yüksek değere sahip oldukları istatistiki olarak gözlenmektedir ($p<0.05$; tablo 3). (engelli ve otizmli) çocuğa sahip kadın ebeveynlerin erkek ebeveynlere nazaran stres, depresyon, kaygı, bilgece farkındalık ve yaşam kaliteleri düzeylerinin ilgili literatürde farklı kapsamdaki çalışmada farklılık bildirilmektedir (Kaner, 2004; Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009; Tehee ve ark, 2009; Gray, 2006; Koçhan 2019; Chalım 2022; Canarslan 2014; Karaaslan ve Çelebioğlu 2018). Bu çalışmalara ait sonuçlar araştırmamız bulguları ile benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. Örneklem grubu sadece babalar olarak baz alınan bazı çalışmalara bakıldığında ise; Güneysucu (2010) stresin zihinsel engelli çocuğa sahip babalar arasında stres, yaş, eğitim, gelir düzeyi gibi faktörler bağlı değişim bildirmemektedir. Literatürde; çalışmamız bulguları ile örtüşmeyen araştırmalara da rastlamak mümkündür. Bu bağlamda incelenen bazı çalışmalarda özel gereksinimli, otizm spektrum bozukluğu ve engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyleri arasında bir değişim gözlenmemiştir (Kaner 2004; İlhan 2017; Yağmur ve Türkmen 2015; Aslan 2020; Şekeroğlu 2018). Araştırmamızda kadın ebeveynlerin daha yüksek stres düzeyine sahip olması; sosyokültürel yapı içinde kadınlara yüklenen rol ve statünün sonucu olarak ev işleri, çocuk bakımı gibi görevlerden kadının sorumlu tutulması ile açıklanabilir.

Kaygı düzeylerine bakıldığında 45 yaş ve üzeri katılımcıların 35-44 yaş katılımcılara oranla daha yüksek kaygıya sahip oldukları istatistiki olarak gözlenmektedir ($p<0.05$; tablo 4). Yavuz ve Gümüşkaya (2021) engelli çocuğa sahip 30 yaş altı ebeveynlerin engelli çocuğa sahip 31-40 yaş ve üzeri ebeveynlere nazaran yaşam doyum değerleri yüksek çıkmıştır. Engelli ailelerin umutsuzluk düzeylerine yönelik araştırmalarda yaş artışı ile umutsuzluk puanının artmasına ilişkin bulgulara rastlanılmaktadır (Akandere ve ark 2009; Eş 2013; Coşkun ve Akkaş, 2009; Danış, 2006; Özyazıcı ve Tüfekçi, 2008). Ayrıca ilgili literatür incelendiğinde ebeveynin yaşı ile stresle başa çıkma tutumu, stres, depresyon, kaygı, yaşam doyumunu ve anksiyete düzeyleri arasında ilişki saptanamayan çalışmalara rastlamak da mümkündür (Ekas ve ark 2010; Genç, 2015; Aysever ve Sakallı 2019; Doğduay 2013; Ayyıldız ve ark 2012; Keskin ve ark 2010; Yazkan 2018). Engelli ebeveynlerinin yaşı arttıkça yaşam doyumunun da doğru orantılı olarak arttığını

bildiren araştırmalara rastlamak m¼mk¼nd¼r (Boztaş ve Tutkun, 2017; attık ve Aksoy, 2018; Huang ve ark 2014; Kantar, 2014; Lee ve ark, 2009; Sarıkaya, 2011; Satılmış, 2020; Yıldırım, 2020). 45 yaş ve ¼zeri ebeveynlerin daha y¼ksek kaygı d¼zeyine sahip olmaları yaş ilerledikçe çıkan sağlık sorunları, yaşlanma ve ¼l¼m ile ilgili korkuları, emeklilik ve maddi manevi g¼vence gibi konularda yaşadıkları belirsizliklerle açıklanabilir.

Genç ebeveynlerin yaşlı ebeveynlere nazaran daha y¼ksek stres d¼zeyine sahip oldukları istatistiki olarak g¼zlenmektedir ($p<0.05$; tablo 5). Yağmur ve T¼rkmen (2015) zihinsel engelli çocukların bakımlarından sorumlu aile bireylerde yaptığı araştırmada 46 yaş ve ¼zerindekilerin stres d¼zeyinin 45 yaş ve altındakilere nazaran y¼ksek olduğunu bulmuştur. Akandere ve ark (2009) 51 yaş ve ¼zeri olan anne-babaların gelecekle ilgili duygu, beklenti ve umut puanlarını anlamlı derecede y¼ksek bulmuştur. Sadece Anneler ile yapılan başka çalışmalarda ise anksiyete-stres puanları ile yaş arasında anlamlı farklılık olmadığı g¼r¼lm¼řt¼r (Kal, 2020; Tahincioğlu, 2016). Litarat¼rde ebeveynlerin yaşı ile, stres, depresyon ve kaygı d¼zeyleri arasında ilişki bildirmeyen araştırmalara rastlamak m¼mk¼nd¼r (Ayyıldız ve ark 2012; Keskin ve ark 2010). Çalışmamızda genç yaştaki ebeveynlerin daha y¼ksek stres d¼zeyine sahip olmaları, ocuk bakımı ve hayat ile ilgili yaşadıkları tecr¼be eksikliği, gelecek endişeleri ve sorumluluklarının giderek artması olarak g¼r¼lebilir.

Yakınlık derecesine bağlı olarak ¼zellikle annelerin babalardan daha y¼ksek kaygıya sahip oldukları istatistiki olarak g¼zlenmektedir ($p<0.05$; tablo 6). Çengelci (2009) otizmlili ocuk annelerinin, normal gelişim ocuk sahibi annelere nazaran duygusal t¼kenmiřliklerinin y¼ksek olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuca ek olarak kadınların sosyal kaygıları, erkeklerden daha y¼ksek bulunmuştur. Kızların kardeşlik ilişkileri d¼zeyleri, erkeklerin kardeşlik ilişkileri d¼zeylerinden y¼ksek tespit edilmiş ve bu sonuç bizim araştırmamızda ki kadın erkek arasında ki kaygı d¼zeyi farkını destekler niteliktedir. Bu bağlamda Sınanmış ve Kolburan (2019) otizmlili kardeşe sahip olma durumunun kaygı d¼zeyine etkisini araştırmışlar ve çalışma sonunda; otizmlili kardeşe sahip olanların, otizmlili kardeşe sahip olmayanlara nazaran kaygı d¼zeylerinin y¼ksek olduğu tespit etmişlerdir. Araştırmamızda annelerin daha y¼ksek kaygı d¼zeyine sahip olma nedeni olarak; Bu araştırmada annelerin daha y¼ksek kaygı d¼zeyine sahip olma nedeni olarak, toplumsal cinsiyet

rollerin de annelerin üzerine yüklenen görevlerin fazla olması, çocuklarının yetiştirilmesi, geleceklerinin inşa edilmesi gibi sorumlulukları üstlenmesi olarak açıklanabilir.

Yakınlık derecesine bağlı olarak özellikle annelerin babalardan daha yüksek stres düzeyine sahip oldukları istatistiki olarak gözlenmektedir ($p<0.05$; tablo 7). Özel gereksinime muhtaç çocuklara sahip annelerin, stres, depresyon, kaygı, farkındalık ve yaşam kalitesi seviyelerinin, literatürde sıkça belirtilen bir şekilde, erkek ebeveynlere kıyasla yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun annelerin maruz kaldığı yoğun duygusal, fiziksel ve sosyal zorluklara bağlı olarak ortaya çıktığı söylenilebilmektedir (Kaner, 2004; Deniz ve ark 2009; Uğuz ve ark, 2004; Tehee ve ark, 2009; Gray, 2006; Koçhan 2019; Chalım 2022; Canarşlan 2014; Karaaşlan ve Çelebioğlu 2018). Bu çalışmalara ait sonuçlar araştırmamız bulguları ile benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. Araştırmamızda annelerin daha yüksek stres düzeyine sahip olmalarının nedeni, çocuk bakımında ve ev işlerinde annelerin üzerine yüklenen sorumlulukların fazla olması, toplumda kadına yüklenen rol ve beklentilerden kaynaklanması ile açıklanabilir.

Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin eğitim seviyelerine Bağlı olarak değişmediği istatistiki olarak gözlenmemiştir (Tablo 8). Eğitim seviyesi düşük otizimli ve engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, eğitim seviyesi yüksek otizimli ve engelli çocuğa sahip olan ebeveynlere nazaran yaşam kalitesi, davranış ve duygu durum bozuklukları, depresyon, tükenmişlik, umutsuzluk, suçluluk ve kaygı düzeylerinin daha yüksek bulunan araştırmalara rastlanılmaktadır (Gönen ve ark 2020; Ertunç 2018; Say 2020; Ateş ve ark 2022) Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda ise Çiftçi ve Tekinaslan (2013) otistik çoğcuğa sahip yüksek eğitilmiş ve gelir seviyesi iyi düzeyde olan annelerin yaşam kalitesinin yüksek stres düzeyinin düşük olduğunu bildirmektedirler. Bek ve ark (2012) Otistik çocuğu olan ebeveynlerin eğitim seviyesinin yükseldikçe, suçluluk ve utanç duygularının azaldığını bildirmektedirler. Görgü (2005) ebeveynlerin eğitim durumu ile depresyon düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki içinde olduğunu rapor etmektedir. Bu araştırmada eğitim seviyesine bağlı olarak kaygı düzeyinde herhangi bir değişim gözlenmemesinin nedeni, ebeveynlerin otizimli ve özel gereksinimli çocuk bakımlarıyla ilgili herhangi bir eğitim almamaları ve bu yüzden eğitimsel faktörlerin bu yönüyle kaygı üzerinde herhangi bir değişim yaratamaması ile açıklanabilir.

Üniversite mezunu ebeveynlerin stres düzeylerinin ilkökul mezunu ebeveynlere nazaran daha yüksek olduğu istatistiki olarak tespit edilmiştir ($p<0.05$; tablo 9). Eğitim düzeyi düşük olan otizmlili-engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin stres, depresyon ve yaşam doyumu düzeyleri eğitim durumu yüksek olan ebeveynlere nazaran yüksek çıktığı gözlemlenilmiştir. (Yavuz ve Gümüşkaya 2021; Koçhan 2019) Farklı bir çalışmada ise Otizmlili çocuk ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel bir araştırmada otizmlili çocuğa sahip psiko-eğitsel grup programı almayan ebeveynlerin, otizmlili çocuğa sahip psiko-eğitsel grup programı alan ebeveynlere nazaran stres ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir. Engelli ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması ebeveynlerin yetersizlik ve sorun çözme başa çıkma ve mantıksal kabullenişleri ile ilgili bilgiye ve kaynaklarına daha etkin bir şekilde ulaşmalarını sağlıyor olabilmektedir (Bristol ve ark 1993). Çalışmamızda üniversite mezunu ebeveynlerin daha yüksek stres düzeyine sahip olduğu gözlenmektedir bu durumun nedeni yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin otizm rahatsızlığı ile ilgili farklı bilgilere ve çözümlere erişim niteliğindeki yaşadıkları karmaşa ve endişe hissine sahip olmaları ile açıklanabilir.

Otizmlili çocuğa sahip ebeveyn ve yakınlarının gelir seviyelerinin kaygı düzeylerini etkilemediği istatistiki olarak gözlemlenilmiştir (Tablo 10). Çalışmamız bulgularından farklı olarak; özel gereksinimli-otizmlili-engelli çocuğa sahip ebeveynlerin gelir seviyelerinin kaygı düzeylerini etkilediğini ve gelir durumu düşük olan ebeveynlerin kaygı, yaşam doyumu düzeylerinin gelir durumu yüksek ebeveynlere nazaran yüksek çıktığı gözlemlenilmiştir. (Avşaroğlu ve Gilik 2017; Doğru ve Arslan 2008; Yavuz ve Gümüşkaya 2021) Alanyazında gelir düzeyinin yaşam doyumunu arttırdığını bildiren çalışmalara rastlamak mümkündür (Akandere ve ark 2009; Diener, 2009; İnce ve Tüfekci, 2015; Lu ve ark, 2018; Sarıkaya, 2011; Yavuz, 2016). Çalışmamızda gelir seviyesine bağlı olarak kaygı düzeyinde herhangi bir değişim gözlenmemesinin nedeni; ebeveynlerin otizm rahatsızlığının maddi kriterlere bağlı olmayacağı ve maddiyatın bu durumu değiştiremeyeceği düşüncesine sahip olmaları ile açıklanabilir.

Gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin, gelir seviyesi düşük olanlara nazaran daha yüksek strese sahip oldukları istatistiki olarak tespit edilmiştir ($p<0.05$; tablo 11). Literatürde ebeveynlerin çoğunluğunun yakın aile çevresinden bakım ve psikolojik destek aldıklarını ifade ettikleri (Cassidy ve ark, 2008) görülmekte ve

aldıkları destekle stres ve kaygı düzeylerinin azaldığını (Nealy ve ark, 2012), ebeveynlerin otizmlili çocuklarının bakım gereksinimlerini giderebilmek amacıyla çalıştıkları yerlerden ayrılmaları sonucunda ekonomik gereksinimlerinin arttığını ifade ettikleri rapor edilmektedir (Broach, 2003; Meadan ve ark, 2010; Nealy ve ark, 2012). Çalışmamızda gelir seviyesi yüksek ebeveynlerin yüksek stres düzeyine sahip oldukları görülmektedir, ebeveynlerin yoğun iş temposu, zaman ve enerjilerinin büyük ölçüde işlerine kanalize etmeleri bu durumun nedeni olarak görülebilir.

Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin, kaygı düzeylerinde psikolojik destek alıp almamalarının etkisi tespit edilmemiştir (Tablo 12). Çalışmamız bulgularından farklı olarak Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin ve yakınlarının psikolojik destek alıp almamalarının kaygı düzeyleri üzerindeki etkisiyle ilgili araştırmalar bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda ebeveynlerin psikolojik destek almasının, kaygı düzeylerini azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik destek almasının, stres düzeylerini azalttığı, genel iyi oluşlarını arttırdığı, kaygı-depresyon belirtilerini azalttığı ve aile uyumunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalara rastlanılmaktadır. (Lai ve ark 2015; Weiss ve ark 2014). Diğer yandan, bazı araştırmalar psikolojik destek almanın etkisinin belirsiz olduğunu veya sınırlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Hayes ve arkadaşlarının (2018) yaptığı bir çalışmada, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik destek almalarının, stres ve kaygı düzeylerini azaltmada etkili olmadığı bulunmuştur. Ancak genel olarak, literatürdeki çoğu araştırma, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik destek almalarının, kaygı düzeylerini azaltmada olumlu bir etkiye sahip olduğunu desteklemektedir. Bu nedenle, psikolojik destek almanın bu ebeveynlerin yaşadığı zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabileceği ve genel iyi oluşlarını artırabileceği düşünülmektedir.). Çalışmamızda psikolojik destek alma faktörüne bağlı olarak kaygı düzeylerinde gözlenen homojen yapının nedeni; ebeveynlerin psikolojik destek alsalar da almasalar da mevcut durumun değişmeyeceğini, alacakları psikolojik desteğin direkt olarak çocuklarına etki etmeyeceğini düşünmelerinden kaynaklı olabilir.

Psikolojik destek alan ebeveynlerin stres düzeyleri psikolojik destek almayan ebeveynlere nazaran daha yüksek olduğu istatistiki olarak gözlemlenmiştir ($p < 0.05$; tablo 13). Özkubat ve ark (2014) otizmlili çocuğa sahip psikolojik ve yakın çevreden destek almayan ebeveynlerin, otizmlili çocuğa sahip psikolojik ve yakın

çevreden destek alanlara nazaran stres ve kaygı düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bazı çalışmalarda Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik destek almasının, stres düzeylerini azaltmada etkili olduğunu bulmuştur. Araştırma, psikolojik destek alan ebeveynlerin, destek almayanlara göre daha düşük stres düzeylerine sahip olduğunu göstermiştir. (Waller ve ark 1999; Hayes ve ark 2018; Lai ve ark 2015). Araştırmamızda psikolojik destek alan ebeveynlerin yüksek stres düzeyi, zorluklarla başa çıkmak için daha fazla bilinçlenme ve kaynak edinme sürecine girmeleri ve yaşadıkları stresi kabullenmiş, farkına varmış olmaları ile açıklanabilecektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Otizimli çocukların %88 (n=250)'inin erkek olduğu, yarısından fazlasının 3-6 yaş arasında ve otizm derecesinin orta seviyede olduğu, çok büyük bir kısmının eğitim aldığı ve otizm dışında başka bir sağlık sorununun olmadığı görülmektedir. Durumluk kaygı puanları cinsiyet faktörüne bağlı olarak değişim göstermezken, kadınlara ait sürekli kaygı puanlarının erkeklere nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Stresle başa çıkma puanları cinsiyet değişkenine bağlı olarak profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutlarında anlamlı bir değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, pozitif değerlendirme, problem çözme ve genel boyutlarında kadınlara ait değerlerin erkeklere nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur. Kaygı düzeylerinde yaş değişkenine bağlı olarak değişim gözlenmezken; 45 yaş ve üzeri ebeveynlere ait kaygı puanlarının 35-44 yaş grubuna nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Stresle başa çıkma düzeylerinde yaş değişkenine bağlı olarak pozitif değerlendirme, profesyonel destek arama ve problem çözme boyutlarında değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, çevre desteği arama ve genel boyutunda değişim tespit edilmiştir.

Durumluk kaygı düzeylerinde yakınlık değişkenine bağlı olarak değişim gözlenmezken; annelerin değerlerinin babalara nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Stresle başa çıkma düzeylerinde yakınlık değişkenine bağlı olarak profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutunda değişim gözlenmezken; mantıksal analiz, pozitif değerlendirme, problem çözme ve genel boyutlarında annelerin değerlerinin babalar nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur .

Durumluk kaygı puanlarında eğitim faktörüne bağlı olarak değişim gözlenmemiştir.

Stresle başa çıkma düzeylerinde eğitim faktörüne bağlı olarak pozitif değerlendirme, profesyonel destek arama, problem çözme ve çevre desteği arama boyutlarında değişim gözlenmezken; mantıksal analiz ve genel boyutlarında üniversite mezunu olan ebeveynlerin stres düzeylerinin ilkökul mezunu ebeveynlere nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Kaygı düzeylerinde gelir durumu değişkenine bağlı olarak değişim gözlenmemiştir.

Stresle başa çıkma düzeylerinde gelir durumuna bağlı olarak profesyonel destek arama boyutunda değişim görülmezken; diğer tüm boyutlarda gelir durumu zayıf olan ebeveynlerin stres düzeylerinin orta ve yüksek gelir durumuna sahip ebeveynlere nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Durumluk kaygı puanlarında psikolojik destek alma faktörüne bağlı olarak değişim gözlenmemiştir.

Stresle başa çıkma düzeylerinde psikolojik destek alma faktörüne bağlı olarak mantıksal analiz, pozitif değerlendirme, problem çözme ve genel boyutlarda farklılık görülmezken; profesyonel destek arama ve çevre desteği arama boyutlarında psikolojik destek alan ebeveynlerin stres düzeylerinin almayan ebeveynlere nazaran istatistiki olarak yüksek olduğu bulunmuştur.

Çalışmamızın sonuçları, annelerin otizmlili çocukları olan ebeveynler arasında genellikle daha yüksek stres düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, ebeveynlik deneyiminin cinsiyet temelli farklılıklarını anlamak için önemlidir. Annelik ve babalık, otizmlili bir çocuğa sahip olan ebeveynler için çeşitli zorluklarla dolu bir deneyim olabilir. Bu süreçte ebeveynlerin kaygı ve stres düzeylerini azaltmalarına yardımcı olabilecek öneriler dikkate alınmalıdır.

ÖNERİLER;

✓ Kadınlar için özel sosyal destek programları oluşturulmalıdır. Kadın ebeveynlere yönelik özel olarak tasarlanmış destek grupları ve danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır. Bu programlar, kadınların duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya ve başa çıkma becerilerini geliştirmeye odaklanabilir.

✓ Eşler arası iletişim güçlendirilmeli ve eşlerin kadınlara olan yaklaşımları daha anlayışlı ve yardımcı olmaya yönelik olmalıdır. Kadın ebeveynlerin stres düzeylerini azaltmada eşler arası iletişim ve işbirliğinin önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, eşler arası iletişimi güçlendirmeye yönelik programlar ve terapi seansları düzenlenebilir.

✓ Annelere yönelik pratik başa çıkma stratejileri öğretilmelidir. Kadın ebeveynlere, günlük yaşamlarında göğüsledikleri bir çok sorumluluk doğrultusunda

karşılaşılabilecekleri stresli durumlarla başa çıkmalarına yardımcı olacak çözümler ve başa çıkma stratejileri öğretilmesi önemlidir.

✓ Kadın ebeveynlerin sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi, stres ve kaygı düzeylerini azaltmada etkili olabilir. Bu nedenle, kadın ebeveynlere, aileleri, arkadaşları ve topluluk kaynaklarıyla bağlantı kurmaları konusunda destek sağlanabilir.

✓ Rehabilitasyon merkezlerinde ebeveynler çocuklarını beklerken, yaşadıkları stres ve kaygı düzeylerini azaltmaya yönelik çeşitli etkinliklerin sunulabilir. Bu etkinlikler, ebeveynlerin kendilerine zaman ayırabilmesini ve rahatlamasını sağlayarak, rehabilitasyon sürecine odaklanmalarına yardımcı olabilir. Örneğin, merkezlerde ebeveynler için yoga veya meditasyon dersleri düzenlenebilir. Ayrıca, ebeveynlere yönelik grup terapisi veya destek grupları düzenlenerek, birbirleriyle deneyimlerini paylaşmaları ve destek almaları sağlanabilir. Psikolog eşliğinde terapi alabilecekleri odalar oluşturulabilir. Bunun yanı sıra, merkezlerde çocuklar için oyun odaları veya aktivite alanları oluşturularak, ebeveynlerin çocuklarını güvenli bir ortamda bırakarak kendi ihtiyaçlarına odaklanmaları sağlanabilir. Bu tür programlar, ebeveynlerin rehabilitasyon sürecine daha olumlu bir şekilde katılmalarına ve çocuklarıyla olan ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olabilir.

✓ Otizmli, engelli ve özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler için stres ve kaygı düzeylerini azaltmaya yönelik bireysel ve toplumsal destek programları geliştirilmelidir.

✓ Etkili ve düzenli iletişim sağlanmalıdır. Ebeveynler arasında düzenli ve açık iletişim kurmak, duyguları ifade etmek ve karşılıklı olarak destek olmak önemlidir. Sorunları paylaşmak ve birlikte çözüm yolları aramak, stres düzeylerini azaltabilir.

✓ Otizmli, engelli ve özel gereksinimli çocuk bakımı için özel eğitim programları düzenlenmelidir.

✓ Otizmli, engelli ve özel gereksinimli çocuklarla ilgilenen ebeveynlerin, yakınlarının ve eğitimcilerin empati ve anlayışlı yaklaşımlara sahip olmaları gerekmektedir. Otizm veya herhangi bir engele sahip çocuğun ebeveyni ve eğitimcisi olmak, özel zorluklarla dolu bir deneyimdir. Birbirlerini anlamaları ve empati göstermeleri önemlidir. Birlikte bu şekilde, zorlukların üstesinden gelebilirler.

✓ Yapıcı ve planlı yaklaşıma sahip olunmalıdır. Ebeveynler günlük yaşamlarını planlayarak ve olası durumlara karşı hazırlıklı olarak stres düzeylerini azaltabilirler. Rutinler oluşturmak ve beklenmeyen durumlar için hazırlıklı olmak daha sakin bir ortam sağlayabilir. Zorluklar karşısında yapıcı ve çözümcül olmaları ise problem çözme yetilerini geliştirebilir ve durumu atlatmalarını kolaylaştırabilir.

✓ Eğitim alma ve bilgi edinmeye açık olunmalıdır. Otizm hakkında bilgi edinmek, ebeveynlere çocuklarının davranışlarını ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Bu bilgi, ebeveynlerin çocuklarına daha etkili destek sağlamalarına ve kaygılarını azaltmalarına yardımcı olabilir.

✓ Destek gruplarına katılım sağlanmalıdır. Otizmlili çocuğa sahip ebeveynler için destek grupları, benzer deneyimlere sahip kişilerle bağlantı kurmalarını ve yaşadıkları sorunların sadece kendinlerinde olmadığı bilincini edinmelerini sağlayabilir. Bu gruplar ve programlar sayesinde duygusal destek sağlamanın yanı sıra pratik bilgi, deneyim paylaşımı, sorunların farklı çözüm niteliklerinin öğrenilmesi ve kişilerin yaşadıkları zorlukları başkalarında da görekerek sadece kendileri yaşamadığını görme imkanı sunabilir.

✓ Kendi ihtiyaçlarına önem vermeli ve kendilerine zaman ayırmayı ihmal etmemeleri gerekmektedir. Kendi sağlıklarını ve mutluluklarını ihmal etmemek, stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Sadece çocuğa adanmış ve kendilerini suçlu hissettikleri yaşam biçiminden sıyrılıp kendileri içinde bir şeyler yapmaya özen göstermeleri gerekmektedir.

✓ Olumlu düşünme ve hedeflerini belirleme odaklı olmalıdırlar. Ebeveynlerin, olumlu düşünceyi benimsemeli ve kendilerine hedefler belirleyerek stresle başa çıkmaları iyileştirilebilir. Küçük adımlarla ilerlemek ve başarıları kutlamak, motivasyonlarını artırabilir.

✓ Duyguları ifade etmekten çekinmemeleri gerekmektedir. Stres ve kaygı düzeylerini azaltmanın bir yolu da duyguları ifade etme yolları bulmaktır. Yoga, meditasyon, sanat terapisi veya dışarıda zaman geçirmek gibi aktiviteler, duygusal dengelerini olumlu etkileyebilir.

✓ Aile içinde bireyler birbirlerine destek olmalıdır. Otizmlili çocuğa sahip olan aileler için aile içi destek sistemlerinin oluşturulması önemlidir. Birlikte etkinlikler yapmak, sorunları paylaşmak ve birbirlerine destek olmak, ailenin dayanıklılığını artırarak sorunları daha kolay çözmelerini sağlayabilir.

✓ Zaman kullanımına ve yönetimine dikkat edilmesi gerekmektedir. Otizmlı çocuğa sahip olmak, ebeveynlerin zamanlarını etkileyebilir. Zaman yönetimi becerilerini geliştirmek ve günlük rutinleri planlamak, ebeveynlerin stres düzeylerini azaltabilir ve daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olabilir.

✓ Finansal durum ve planlarını doğru şekilde yapmaları gerekmektedir. Ebeveynler, maddi kaygılarını azaltmak için finansal planlama yapmalı ve gerektiğinde profesyonel danışmanlardan destek almalıdırlar. Ekonomik sıkıntılarla başa çıkmak için bütçe planlama ve tasarruf stratejileri geliştirmek önemlidir. Ebeveynler otizmlı çocuğun zorluklarının yanı sıra maddi konularda yaşadıkları zorluklarla daha çıkmaz bir psikolojiye girdiklerinden, kendilerine finansal planlamalar yaparak stres düzeylerini minimize edebilir.

✓ Rekreasyon aktivitelerine katılım sağlanmalıdır. Otizmlı çocuğa sahip anne babaların yaşadığı stres ve kaygı, genellikle çocuklarının özel ihtiyaçlarıyla başa çıkmaya çalışırken ortaya çıktığından rekreasyon aktiviteleri, bu stres ve kaygıyı azaltmanın etkili bir yoludur, çünkü ebeveynlere hem zihinsel hem de duygusal bir mola sağlar. Bu aktiviteler, ailelerin birlikte zaman geçirmesini ve bağlarını güçlendirmesini sağlar. Doğa ile temas, meditasyon, sanat ve müzik gibi rekreasyon aktiviteleri, ebeveynlere rahatlama ve yeniden enerji kazanma fırsatı sunar. Bu şekilde, anne babalar daha iyi bir zihinsel ve duygusal durumda olabilirler ve dolayısıyla çocuklarına daha iyi bir şekilde destek olabilirler.

✓ Sonuçlarımız otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin özellikle annelerin yüksek düzeyde kaygı ve stres yaşadığını doğrulamaktadır. Bu bulgular, ebeveynlere ve özellikle de annelere yönelik destek programlarının önemini vurgulamaktadır. Bu programlar ebeveynlere etkili başa çıkma becerileri kazandırarak kaygı ve stres düzeylerini azaltabilir. Ayrıca ebeveynlere sosyal destek sağlanması duygusal yüklerini paylaşmalarına ve kendilerine olan güvenlerini tazelemelerine yardımcı olabilir. Bununla birlikte uzun vadeli etkilerin değerlendirilebilmesi için daha fazla araştıma ihtiyaç vardır. Bu nedenle gelecekteki çalışmaların, ebeveynlerin stres ve kaygı düzeylerini azaltmaya yönelik farklı müdahale ve çözüm yöntemlerinin değerlendirilmesini, özellikle annelerin stres ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olmasına yönelik etkili çözümlerin de detaylı değerlendirilmesini öneriyoruz.

6. KAYNAKLAR

- Akandere M, Acar M, Baştuğ G. 2009. Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 23-32.
- Akkök F, Aşkar P, Karancı N, 1992. Özürli bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. Özel Eğitim Dergisi, 1(2), 8-12.
- Aptoul Chalim C, 2022. Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin aile stres düzeyi ile aile yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ardıç A, 2015. Otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerinin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi, Doctoral dissertation, Anadolu University Turkey.
- Arslan S, 2016. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının etkileşimsel davranışlarının incelenmesi, Doctoral dissertation, Anadolu University Turkey.
- Aslan I, Ochnik D, Çınar O, 2020. Exploring perceived stress among students in Turkey during the COVID-19 pandemic. International journal of environmental research and public health, 17(23), 8961.
- Ateş GE, 2016. Rehabilitasyon Merkezlerinde Eğitim Alan Otizm Tanısı Almış Olan Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumunun, Aile İşlevlerinin Ve Öğrenilmiş Güçlülüğünün İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ateş S, Ogelman HG, Güven D, 2022. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukları Olan Annelerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS), 6(19), 59-75.
- Avşaroğlu S, 2012. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9 (1), ss. 533-549 Erişim Tarihi: 07/05/2019 [http://www.insanbilimleri.com] Erişim Tarihi: 28.05.2024
- Aysever H, 2019. Sakallı Demirok M. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 20(3), 561-95.
- Ayyıldız T, Şener DK, Kulakçı H, Veren F, 2012. Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 11(2), 1-12.
- Baird G, Cass H, Slonims V, 2003. "Diagnosis of autism". BMJ. 327 (7413). ss. 488-93. doi:10.1136/bmj.327.7413.488. PMID 12946972. 6 Mart 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 5 Haziran 2008. (İngilizce)
- Baker-Ericzn, MJ, Brookman-Fraze L, Stahmer A, 2005. Stress levels and adaptability in parents of toddlers with and without autism spectrum disorders. Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 30 (4), 194-204. doi:10.2511/rpsd.30.4.194
- Baltaş A, Baltas Z, 1997. Stres ve Başa Çıkma Yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bashir A, Bashir U, Lone A, Ahmad Z, 2014. Challenges faced by families of autistic children. International journal of interdisciplinary research and innovations 2 (1), 64-68
- Baykara B, 2003. Otistik çocukların anne babalarında geniş otizm fenotipinin nörobilişsel görünümünün araştırılması. Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Bayraklı H, Kaner S, 2012. Investigating the Factors Affecting Resiliency in Mothers of Children with and without Intellectual Disability. Educational Sciences: Theory and Practice, 12(2), 936-943.
- Beaudet AL, 2007. Autism: highly heritable but not inherited. Nat Med. 2007; 13 (5): 534-6.
- Bek H, Gülveren H, Şen B, 2012. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerle normal çocuğa sahip olan ebeveynlerin atılganlık, suçluluk ve utanç düzeyleri bakımından incelenmesi. Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling, 1(2), 1-7.

- Bircan GA, 2004. Otistik çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi; Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bitter JR, Corey G, 2001. Family Systems Therapy. G.Corey (Ed.), Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy, vol; 382-453), Pasific.
- Bloch J, Weğnsteğn J, 2010. Families of Young Children with Autism. Social Work in Mental Health, S. 8(1), s. 23–40.
- Blumberg SJ, Bramlett MD, Kogan MD, Schieve LA, Jones JR, Lu MC, 2013. Changes in prevalence of parentreported autism spectrum disorder in school- aged U.S. children: 2007 to 2011-2012. Natl Health Stat Report, 20 (65), 1-11.
- Boyd B, 2002. “Examining the Relationship Between Stress and Lack of Social Support in Mothers of Children with Autism“, Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 17(4), 208-216.
- Boztaş Z, Tutkun ÖF, 2017. Özel gereksinimli çocuğu olan anne-babaların yaşam doyumu düzeyi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(50), 390-399.
- Brasher SN, Elder JH, 2015. Development of an internet survey to determine barriers to early diagnosis and intervention in autism spectrum disorders. Journal Of Neurology And Neuroscience, 6 (5). doi:10.21767/2171- 6625.S10007.
- Bristol MM, Gallagher, JJ, Holt KD, 1993. Maternal depressive symptoms in autism: Response to psychoeducational intervention. Rehabilitation Psychology, 38(1), 3.
- Brown H, Kuntz, Hunter D, Kelley E, Cobęęo V, 2012. Unmet Needs of Families of School-Aged Children with an Autism Spectrum Disorder“, Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, S: 25(6), s. 497–50.
- Canarslan H, Ahmetoğlu E, 2015. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 13-31.
- Canbaz S, 2001. Samsun Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Çırakların Sosyodemografik, Çalışma Yaşamı Özelliklerinin ve Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Tıp Fakóltesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Cassędy A, Mc Conkey, Kennedy M, Slevęn E, 2008. ‘Preschoolers with Autism Spectrum Disorders: The İmpact on Families and The Supports Available to Them‘, Early Child Development and Care, S. 178(2), s. 115–128.
- Cengiz, S., Nebioğlu-Yıldız, M., Peker, A. (2021). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin stres ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17 (36), 2940-2956
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC), 2017. Autism Spectrum Disorder (ASD). Available from: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/index.html>
- Centers for Disease Control and Prevention, 2012 Community Report From the Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM) Network- Prevalence of Autism Spectrum Disorders (ASDs) Among Multiple Areas of the United States in Atlanta. Available from:
- Coşkun Y, Akkaş G, 2009. Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakóltesi Dergisi, 10(1), 213-227.
- Crnic KA, Friedrich WN, Greenberg MT, 1983. Adaptation of families with mentally retarded children: a model of stress, coping, and family ecology. American Journal of Mental Deficiency, 88, 125–38.
- Çalık F, Yılmaz A, Uğur ř, HAKAN A, KÜRşAD S, 2015. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Durumluluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 10(2) ISSN: 1306- 4371
- Çandır G, 2015. 4-24 yaş arası otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu tanısı alan çocukların annelerinde depresyon, anksiyete, stres ve baş etme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Çattık M, Aksoy V, 2018. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(195).
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10 (2), 1-22.
- Danış MZ, 2006. Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadığı duygular, çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 91-99.
- Darıca N, 2000. Otizm ve otistik çocuklar. *Özgür Yayınları*, İstanbul, 145-149.
- Deniz ME, Dilmaç B, Arıca OT, 2009. Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Diener ML, Anderson L, Wright CA, Dunn ML, 2015. Sibling relationships of children with autism spectrum disorder in the context of everyday life and a strength-based program. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 1060-1072.
- Doğduay G, 2013. Engelli bireye sahip ebeveynlerde sporun yaşam kalitesine etkisi (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Dover CJ, Le Couteur A, 2007. "How to diagnose autism". *Arch Dis Child*. 92 (6). ss. 540-5. doi:10.1136/adc.2005.086280. PMID 17515625.
- Dündar Z, Demirli İC, 2018. Medeni Durumları Farklı Olan Bireylerin Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Yansımaları*, 2(2), 1-10.
- Ekas, NV, Lickenbrock DM, Whitman TL, 2010. Optimism, social support, and well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 40, 1274-1284.
- Eripek S, 2007. Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları; İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları*
- Ertunç C, 2018. Engelli bireylere sahip ebeveynlerin depresyon düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Fortier RM, Wanlass RL, 1984. Family Crisis Following The Diagnosis of A Handicapped Child. *Family Relations*, 33 (1), 13-24.
- Genç N, Dogan EC, 2015. Adsorption kinetics of the antibiotic ciprofloxacin on bentonite, activated carbon, zeolite, and pumice. *Desalination and Water Treatment*, 53(3), 785-793.
- Gökler R, Isıtan I, 2012. Disease of the modern age: stress and its effects. *Journal of History Culture and Art Research*, 1(3), 154-168.
- Gönen A, Yıkılmış A, Diken İ, 2020. Otizm Spektrum Bozukluğu İle Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkisi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 232-243.
- Görgü Eİ. Üç-yedi yaş arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 2005.
- Gray DE, 2006. Coping over time: The parents of children with autism. *Journal of intellectual disability research*, 50(12), 970-976.
- Gülaldı D, 2010. Erken çocuklukta serebral palsi'li ve otistik çocuk annelerinin ebeveyn stres düzeylerinin yaşam doyumları ile ilişkisinin incelenmesi. (Unpublished Master's Thesis), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Güneysucu J, 2010. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuğa sahip olan babaların sosyo-demografik değişkenlere göre stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzlarının incelenmesi (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Hayes SA, Watson SL, The ARC Team 2018. The Impact of Parent-Implemented Behavioral Interventions for Children with Autism Spectrum Disorder on Parent Outcomes: A Systematic Review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 45, 39-53.

- Hegman T, 2002. Parents of Children with Disabilities: Resilience, Coping and Future Expectations, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, S. 14(2), s. 159-171.
- <https://basamakozelegitim.com/otizm/otizm-gecer-mi/>
- <https://mutlucocuklar.biz/otizimli-cocuga-sahip-ailelerin-yasadiklari-kaygilar-ve-asamalar-nedir>
- https://ozelgereksinimli.com/otizm/?gclid=EAIaIQobChMIouayoZrH_AIVxLLVCh3DZgHuEAAYA SAAEgKHCPD_BwE
- <https://saglikguncem.com/otizm-nedir-belirtileri-nelerdir-tanisi-nasil-konur/>
- <https://www.anadoluotizm.org/otizm-hakkinda/otizm-spektrum-bozuklugunun-nedenleri-ve-risk-faktorleri/>
- <https://www.gencell.com.ua/tr/otizm>
- <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/otizm-erkek-cocuklarda-daha-sik-goruluyor/>
- Huang YP, Chang MY, Chi YL, Lai FC, 2014. Health-related quality of life in fathers of children with or without developmental disability: the mediating effect of parental stress. *Quality of life research*, 23, 175-183.
- Hultman CM, Sparen P, Cnattingius S, 2002. Perinatal risk factors for infantile autism. *Epidemiology* 14(4): 314-23.
- Kal B, 2020. Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocukların annelerindeki anksiyete ve depresyon düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Kaner S, 2004. Engeli çocukları olan anne-babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. (Bilimsel Araştırma Projesi: 007)Ankara Üniversitesi.
- Kantar Ö, 2014. Engelli çocuğu olan ebeveynlerde bilişsel değerlendirmenin, gelişme-büyümenin yaşam doyumunu ile ilişkisi (Master's thesis, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Karaaslan MM, Çelebioğlu A, 2018. Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik durumları ile bakım yükünün değerlendirilmesi. *Researcher*, 6(2), 188-200.
- Keskin G, Bilge A, Engin E, Dülgerler S, 2010. Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi/The evaluation of anxiety, parental attitude and coping strategy in parents of children with mental retardation. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 30.
- Knapp M, Romeo R, Beecham J, 2009. Economic cost of autism in the UK, *Autism*, S. 13(3), s.317–336.
- Koçhan A, 2019. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyi, stresle başa çıkma tarzları, hastalık yükü algıları ve bilgece farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Kudaibergenova A, 2018. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ailelerinin karşılaştıkları Sorunlar: Edirne Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Disiplinlerarası Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Edirne. Trakya Üniversitesi.
- Kurita H, 2001. Current Status of autism studies. *Seishin Shinkeigaku Zassh: Psychiatria et Neurologia Japonica* 103(1):64-75.
- Kurşun Z, 2018. Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Lai WW, Goh TJ, Oei TP, Sung M, Coplan RJ, 2015. Effects of a Group-Based Culturally Adapted Cognitive Behavioral Stress Management Program (CBCBSM) on the Well-Being of Urban-Dwelling Ethnically Diverse Asian American Breast Cancer Survivors. *Psycho-Oncology*, 24(12), 1808–1816.
- Landa RJ, 2008. "Diagnosis of autism spectrum disorders in the first 3 years of life". *Nat Clin Pract Neurol*. 4 (3). ss. 138-47. doi:10.1038/ncpneuro0731. PMID 18253102.

- Lecavalger L, Leone S, Wgltz J, 2006. The İmpact of Behaviour Problems on Caregiver Stres in Young People with Autism Spectrum Disorders, *Journal of Intellectual Disability Research*, S. 50(3), s. 172–183.
- Lee L, Harrngton R, Louge B, 2008. ChildrenwithAutism: Qualityof Life and Parental Concerns, *Journal of AutismandDevelopmental Disorders*, S. 38(6), s. 1147-1160.
- Lee R, Ferris C, Van de Kar LD, Coccaro EF, 2009. Cerebrospinal fluid oxytocin, life history of aggression, and personality disorder. *Psychoneuroendocrinol*, 34:1567-1573.
- London E, 2007. The role of the neurobiologist in redefining the diagnosis of autism. *Brain Pathol.* 17 (4). ss. 408-11.
- Lu MH, Pang FF, Luo J, 2020. Chinese validation of the Multidimensional Attitude Scale toward Persons with Disabilities (MAS): Attitudes toward autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50, 3777-3789.
- Manav F, 2011. Kaygı Kavramı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(9) Ocak- Haziran.
- Mantovani JF, 2000. Autistic regression and Landau-Kleffner syndrome: progress or confusion? *Dev Med Child Neurol.* 42 (5).ss. 349-53. doi:10.1111/j.1469-8749.2000.tb00104.x. PMID 10855658.
- Mc Connell D, Savage A, 2015. Stress and resilience among families caring for children with intellectual disability: expanding the research agenda. *Curr Dev Disord Rep*, 2, 100-109. Doi: 10.1007/s40474-015-0040-.
- Minnes PM, 1988. Family resources and stress associated with having a mentally retarded child. *American Journal on Mental Retardation*, 93, 184-192.
- Nealy C, O'Hare L, Powers J, Swgck D, 2012. The Impact of Autism Spectrum Disorders on The Family: A Qualitative Study of Mothers' Perspectives, *Journal of Family Social Work*, S. 15(3), s. 187–201.
- Ogston PL, Mackintosh VH, Myers BJ, 2011. Hope and worry in mothers of children with an autism spectrum disorder or down syndrome.
- Otizm Dernekleri Federasyonu ODF, 2018. 10 Mayıs 2018 tarihinde <http://www.odfed.org/otizm/> adresinden ulaşılmıştır.
- Özeren GS, 2013. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Hastalığa Kanıt Penceresinden Bakış: Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4 (2): 57-63.
- Özkubat U, Özdemir S, Selimoğlu ÖG, Töret G, 2014. Otizme yolculuk: Otizimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 33(1), 323-348.
- Öztürk O, 2001 *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (8. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Özyazıcıoğlu N, Tüfekci FG, 2010. Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebekleri Bakım Alan Annelerin Kaygı ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(4), 66-73.
- Pozo P, Sarria E, Brioso A, 2013. Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: A double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*. doi:10.1111/jir.12042
- Rezendes DL, Scarpa A, 2011. Associations between parental anxiety/depression and child behavior problems related to autism spectrum disorders: the roles of parenting stress and parenting self-efficacy. *Hindawi Publishing Corp.*
- Rivard M, Terroux A, Parent-Boursier C, Mercier C, 2014. Determinants of stress in parents of children with autism spectrum disorders. *J Autism Dev Disord*, 44, 1609–1620. doi:10.1007/s10803-013-2028-z.
- Saeed RS, Mohamed CJ, 2020. Burnout level among mother's child with autism. *Journal of Arts, Literature, Humanities and Social Sciences*, 53, 237-256. doi: 10.33193/JALHSS.53.2020.110
- Sarıkaya S, 2011. Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin stresle başa çıkma düzeylerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

- Satılmış S, 2020. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinde psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi (Doctoral dissertation, Yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kıbrıs).
- Say H, 2020. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveyn ile özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Schieve LA, Blumberg SJ, Rice C, Visser SN, Boyle C, 2007. The relationship between autism and parenting stress. *Pediatrics*, 119, 114–121.
- Seven Z, 2016. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitelerinin farklı demografik değişkenler açısından incelenmesi [Examining quality of life among families of children with special needs based on different demographic variables]. Unpublished master thesis, Near East Mediterranean University, North Cyprus.
- Sharpe DL, Baker DL, 2007. Financial Issues Associated with Having a Child with Autism. *Journal of Family and Economic Issues*, 28, 247–264
- Sınanmış N, Kolburan ŞG, 2019. Kardeşi otizmlili olan ve olmayan ergenlerin kardeş ilişkileri ve sosyal kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5(1), 13-50.
- Şahin B, 2021. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde suçluluk-utanç düzeyi, yılmazlık ve evlilik doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Şekeroğlu ZO, 2018. Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere bakım veren kişilerin bakım yükü ile yaşam kalitesinin incelenmesi (Master's thesis, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Tekinarslan İÇ, Pınar ES, Sucuoğlu B, 2013. Zihin engelli çocukların annelerinde Sosyal Beceri Dereceleme Sistemi Ebeveyn Formu'nun psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(170).
- Timko C, Stovel KV, Moos RH, 1992. Functioning among mothers and fathers of children with juvenile rheumatic disease: a longitudinal study. *Journal of Pediatric Psychology*, 17, 705-724
- Töret G, Özdemir S, Selimoğlu ÖG, Özkubat U, 2014. Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1–14.
- Tunç S, Özkardaş O, 2020. Otizmlili çocuğu olan annelerde algılanan sosyal desteğin anksiyete ve ebeveyn tükenmişliği üzerindeki etkisi. *Social Sciences Research Journal*, 9 (4), 247-253.
- Tunçel A, 2017. Çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Annelerin Depresyon, Tükenmişlik ve Umutsuzluk Düzeylerinin Çocuktaki Otizmin Ağırlık Derecesine Göre Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Türkiye'de Otizm Spektrum Bozukluğu ve Özel Eğitim, 2017. Available from: http://www.tohumotizm.org.tr/sites/default/files/rapor_tohum_kitap_baski.pdf
- Tütüncüoğlu C, Kaya Balkan İ, 2013. Diyabetli çocuğu olan annelerin aile işlevlerinin ve durumluk sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(1), 17-39.
- Uğuz Ş, Toros F, İnanç BY, Çolakkadıoğlu O, 2004. Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-47.
- Volkmar FR, Chawarska K, 2008. Autism in infants: an update. *World Psychiatry*. 7 (1). ss. 19-21. PMID 18458791.
- Volkmar FR, Chawarska K, Klin A, 2005. Autism in infancy and early childhood. *Annu Rev Psychol*. Cilt 56. ss. 315-36.
- Waller, S. A., Armstrong, K. J., McGrath, A. M., & Sullivan, C. L. (1999). A review of the diagnostic methods reported in the *Journal of Autism and Developmental Disorders*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 29, 485-490.

- Weiss JA, Cappadocia MC, MacMullin JA, Vecili M, Lunskey Y, 2014. The Impact of Child Problem Behaviors of Children with ASD on Parent Mental Health: The Mediating Role of Acceptance and Mindfulness. *Mindfulness*, 5(3), 646–657.
- Yağmur T, Türkmen SN, 2015. Ruhsal hastalığı olan hastalara bakım veren aile üyelerinde algılanan stres ve psikolojik dayanıklılık, *MCBU-SBED*, 2017, Cilt: 4, Sayı: 1, 542-548.
- Yavaş İ, 1998. Otistik bozukluk. Editör: Cengiz Güleç, Ertuğrul Köroğlu. *Psikiyatri Temel Kitabı*. I.Basım, Cilt 2, Hekimler yayın birliği, Ankara.
- Yavuz M, Gümüşkaya Ö, 2021. Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(4), 799-825.
- Yazkan G, 2018. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocukların aile bireylerinin stresle başa çıkma tarzlarının depresyon ve kaygı düzeylerindeki rolü (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Zengin Akkuş P, Bahtiyar Saygan B, İlter Bahadır E, Çak T, Özmert NE, 2021. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı ile Yaşamak: Ailelerin Deneyimleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 15: 272-279.
- Zeteroğlu EŞ, 2006. Yirmi beş-Yetmiş iki aylar arasındaki otistik çocukların gelişimlerinin incelenmesi.YL Tezi Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

7. EKLER

EK-A Anket Formları ve İzinler

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Kişisel Bilgiler

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Yaş: 25-34 () 35-44 () 45 ve üzeri ()

Yakınlık Seviyesi: Anne () Baba () Abla () Ağabey () Diğer ()

Eğitim seviyesi: İlköğretim () Ortaöğretim () Yükseköğretim ()

Y.Lisans/Doktora ()

Gelir Düzeyi: Zayıf () Orta () Yüksek ()

Psikolojik Destek: Alıyorum () Almıyorum ()

Ailemde başka otizmli birey: Var () Yok ()

Otizmli Çocuğun Bilgileri

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Yaş: 3-6 () 7-10 () 11-14 () 15 ve üzeri ()

Otizm Seviyesi : Düşük Derece () Orta Derece () Yüksek Derece ()

Özel Eğitim Alıyor mu: Evet () Hayır ()

Otizm Dışında Başka Sağlık Sorunu Var mı : Evet () Hayır ()

Varsa Lütfen Belirtiniz:

İletişim Düzeyi : Düşük Derece () Orta Derece () Yüksek Derece ()

Araştırmacı: **Begüm Zülal TAN**

STRESLE BAŞA ÇIKMA ÖLÇEĞİ

Ölçek Maddeleri	Boyutlar	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her Zaman
Sorunlarla başa çıkmak için farklı yollar düşünürüm.	Mantıksal analiz					
Kendimi daha iyi hissetmek için kendi kendimi motive ederim.	Pozitif Değerlendirme					
Sorunlar hakkında eşim ya da diğer akrabalarımla konuşurum.	Destek arama					
Bir plan yapar ve onu izlerim.	Problem çözme					

DURUMLUK VE SÜREKLİ KAYGI ÖLÇEĞİ

1.	Şu anda sakinim	(1)	(2)	(3)	(4)
2.	Kendimi emniyette hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
3	Su anda sinirlerim gergin	(1)	(2)	(3)	(4)
4	Pişmanlık duygusu içindeyim	(1)	(2)	(3)	(4)
5.	Şu anda huzur içindeyim	(1)	(2)	(3)	(4)
6	Şu anda hiç keyfim yok	(1)	(2)	(3)	(4)
7	Başıma geleceklerden endişe ediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
8.	Kendimi dinlenmiş hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
9	Şu anda kaygılıyım	(1)	(2)	(3)	(4)
10.	Kendimi rahat hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
11.	Kendime güvenim var	(1)	(2)	(3)	(4)
12	Şu anda asabım bozuk	(1)	(2)	(3)	(4)
13					
14					
15.					
16.					
17					
18					
19.					
20.					
21.					
22					
23					
24					
25					
26.					
27.					
28					
29					
30.					
31					
32					
33.					
34					
35					
36.					
37					
38					
39.					
40					

Ölçek İzin

Ayşe İpek Koca Balli

Kime: Begüm Tan >

9.02.2024

Ynt: Anket kullanma izni

İyi günler,

Ölçeği kullanmanızla ilgili benim açımdan bir sıkıntı bulunmamaktadır. İyi çalışmalar dilerim.

Assoc. Dr. A. İpek KOCA BALLI
Kozan Faculty of Business Administration
Adana/ Turkey

-----Original Message-----

Subject: Anket kullanma izni

Merhabalar ismim Begüm zülal tan
Konya Selçuk Üniversitesi Spor bilimleri
fakültesi mezunuyum sağlık bilimleri
Enstitüsüne bağlı olarak rekreasyon
bölümünde yüksek lisans yapmaktayım
Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı ve
stres düzeylerinin incelenmesi adlı tez
çalışmamda Sizlerin türkçeye uyarladığı
durumluluk ve sürekli kaygı ölçeğini
çalışmam üzerinde kullanmak için sizden izin
almak üzere bu maili göndermekteyim.
Gerekli dönüşünüzü beklemekteyim
Teşekkür ederim saygılarımla

OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP
EBEVEYNLERİN KAYGI VE STRES
DÜZEYLERİ

Yazar Begüm Zülal TAN

Gönderim Tarihi: 20-May-2024 06:50PM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 2384087211

Dosya adı: Begum_zulal_tan_Turnitin_20-05-2024.docx (205.6K)

Kelime sayısı: 7839

Karakter sayısı: 53461

OTİZMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN KAYGI VE STRES DÜZEYLERİ

ORJİNALLİK RAPORU

% 9	% 7	% 6	% 3
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
2	acikerisim.erbakan.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	dspace.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	ÖZKUBAT, Ufuk, ÖZDEMİR, Selda, SELİMOĞLU, Ömür Gürel and TÖRETİV, Gökhan. "Otizme yolculuk: Otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014. Yayın	% 1
6	Submitted to Suleyman Demirel University Öğrenci Ödevi	<% 1
7	burkonturizm.com İnternet Kaynağı	<% 1

- 8 www.milliyet.com.tr
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 9 SAYAN, Ayşe and DURAT, Gülgün. "Risk tanılması yoluyla otizmin erken teşhisi: hemşirenin rolü", Atatürk Üniversitesi, 2007.
Yayın <% 1
-
- 10 pdffox.com
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 11 www.usbik.com
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 12 tez.sdu.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 13 Kömürcü, Berfin. "Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yılmazlık ve Yetersizlikten Etkilenme Derecesini Algılama Düzeylerinin İncelenmesi", Anadolu University (Turkey), 2022
Yayın <% 1
-
- 14 www.researchgate.net
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 15 Submitted to Beykent Üniversitesi
Öğrenci Ödevi <% 1
-
- 16 Agca, Muhammed Ali. "Kanser Hastalarında Otomatik Düşünce Ve Fonksiyonel Olmayan <% 1

Tutumların Kaygı Düzeylerini Yordayıcı Gücü",
Necmettin Erbakan University (Turkey), 2021

Yayın

17 www.boomsocial.com <% 1
İnternet Kaynağı

18 docs.neu.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

19 www.gencell.com.ua <% 1
İnternet Kaynağı

20 acikbilim.yok.gov.tr <% 1
İnternet Kaynağı

21 acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 <% 1
İnternet Kaynağı

22 AKKUŞ, Hüseyin and ÜNER, Sinem. "The Effect of Microteaching On Pre-Service Chemistry Teachers' Teaching Experiences", Çukurova Üniversitesi, 2017.
Yayın

23 Gürat, Cem. "Ergenlerde Psikolojik Sağlamlığın Yordanmasında Algılanan Anne Baba Tutumu ve Affetme Davranışının Rolü", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın

24 books.akademisyen.net <% 1
İnternet Kaynağı

indigodergisi.com

- 25 İnternet Kaynağı <% 1
-
- 26 tr.scribd.com İnternet Kaynağı <% 1
-
- 27 Bayir, Gamze. "Kalici santi Olan cocuga Sahip Ebeveynlerin kaygi Ve Umut duzeyi Ile basa cikma Stratejileri", Marmara Universitesi (Turkey), 2020 <% 1
Yayın
-
- 28 Coşkun, Umut Haydar. "Engelli kardeşi olan ve olmayan normal gelişim gösteren 7-12 yaş aralığındaki çocukların zihin kuramı becerilerinin İncelenmesi", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 <% 1
Yayın
-
- 29 Bozguney, Reha. "Rekreasyon Bolumu ogrencilerinin Liderlik Duzeyleri Ve ozgunlukleri Arasındaki iliskinin incelenmesi", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2021 <% 1
Yayın
-

Alıntıları çıkart Kapat Eşleşmeleri çıkar Kapat
Bibliyografyayı Çıkart üzerinde

Ek C- Etik Kurul Raporu

8. ÖZGEÇMİŞ

